

FRØÐI

2/2000

6 árg.

kr. 48,00

*Hví gýtir landsgrunstoskurin,
har hann gýtir?*

*Jarðskjálvtamátningar
í Føroyum*

Saltur gloypubiti

*Fyrsta floks saltfiskur
av frystum fiski*

*Frá tjóðarbygging
til avbygging*

*Føroysk flora
- bókarummæli*

RITSTJÓRNARGREIN

Vitan okkara um landið, ið vit liva í, og havið uttan um okkum økist alsamt. Granskingin letur alsamt nýggjar dyr upp og ger sjónarring okkara størri. Eyðsæð er, at føroyingar hava stóran áhuga fyri øllum tí, sum livir og rørist í havinum. Í summar sóu vit, hvussu alt Føroya fólk við spenningi fylgdi við, hvar ið grindahvalirnir, ið Náttúrugripasavnið hevði fest sendarar á, ferðaðust. Speningurin var stórur, líka til seinasti sendarin gavst at senda 31. august, men tá hevði Náttúrugripasavnið fingið nógvar nýggjar upplýsingar um grindahval og hvussu víða hann ferðast. Her sást eisini greiðliga, hvussu hent amboð tøkkin er í slíkum rannsóknum.

Havið er alsamt fyri nýggjum rannsóknum, og í havinum eru eisini aðrar lívverur, ið hava stóran týdning fyri mattilfeingi okkara. Tann fyri føroyingar týdningarmesta - fiskurin - verður alsamt granskaður. Í blaðnum hesa ferð hevur Eilíf Gaard forvitnisliga grein um gýtingarøkið hjá toski, og hann sigur okkum, hvørjar orsakir eru til, at toskur finnur júst hesar leiðir at gýta á.

Fiskur sum útflutningsvøra hevur ikki minni týdning fyri okkum føroyingar. Granskarar úr 16 vesturevropiskum londum hittust 19.-22. juni í Norðurlandahúsinum á árligu WEFTA-ráðstevnunni, sum fyri fyrstu ferð varð

hildin í Føroyum. WEFTA (West European Fish Technologists Association) er ein felagsskapur fyri granskarar, sum starvast við fiskiídnað. Evnið á hesi ráðstevnu var ídnaðarfiskur. Bjørt Samuelsen luttók á hesi stevnu fyri Heilsufrøðiliga Starvsstovuna, og har hitti hon serfrøðingar úr ymsum londum, Hon skivur tvær greinir um granskingarúrslit hjá serfrøðingum í Portugal og Noregi.

Nógv gransking fer eisini fram við. undirgrundini. Jarðskjálvar eru ikki vanligir her á landi, tí Føroyar verða mettar at vera seismiskt kyrt øki, har bert fáir og veikir jarðskjálvtar kunnu væntast at taka seg upp. Men hildið hevur verið neyðugt at seta upp seismiskar mátingarstöðir í Føroyum. Ein orsök til hetta er vísindalig. Við tíðini fara jarðskjálvtamátingarnar at geva virðismiklar upplýsingar um bygnaðin í føroysku undirgrundini. Harumframt hevur tað týdning at finna fram til, hvussu virkið tað føroyska økið er, nú ið leitast skal eftir olju. Við hesi útgerð ber til at finna fram til, hvussu støðug ella óstøðug føroyska landgrunshellingin er. Heri Ziska skivur um seismografnetið, ið er sett upp í samstarvi við bretska jarðfrøðikanningarstovnin BGS.

Tað, sum veksur og grør á klettum okkara, er ikki minni áhugavert, og er tað stórt og fjølbroytt granskingarøki. Í summar kom Føroysk flora eftir

Jóhannes Jóhansen sála út, - ein bók, ið stundað hevur verið eftir leingi. Hetta er eitt prýðiligt verk á 485 blaðsíður, ið lýsir føroyska plantuheimin út í æsir í orðum, myndum og tekningum. Magnus Gaard ummælir flórana.

Eitt, ið ikki má hvørva burtur í allari tí náttúruvísindaligu granskingini, eru hugvísindini. Bókmentir okkara er ein hornasteinur í mentan okkara, men nær fóru føroyingar at skriva skaldsøgur á føroyskum? Malan Marnersdóttir hevur granskað hetta økið, og hon skivur fróðliga grein um føroyskar bókmentir við atlit at tjóðarbygging. Meginparturin av fyrra helmingi av hesi øld gekk við at byggja upp eina føroyskt mæltá mentan, eitt nú við at skriva skaldsøgur á føroyskum.

At enda fari eg at heita á lesarar um at senda okkum spurningar, sum kunnu takast upp í spurnarteigi okkara. Harumframt eru øll vælkomín at senda inn viðmerkingar ella hugskot til ritstjórnina.

Góðan lestrarhug við Frøði hesa ferð.

Marjun A. Simonsen
ritstjóri

FØROYA FRÓÐSKAPARFELAG GEVUR FRØÐI ÚT

© Føroya Fróðskaparfelag og høvundarnir.

Frøði er alment visinda-blað, sum kemur út tvær ferðir árliga. Halðaragjaldið er kr. 84.- árliga.

Upplag: 1200

ISSN 1395-0045

Loyvt er at endurgeva úr Frøði, um víst verður til kelduna. Verða heilar greinir endurgivnar, má avtala gerast.

RITSTJÓRN

Marjun Arge Simonsen
Lis Mortensen (ábyrgd)
Annika Sølvará

RITUMBOÐSRÁÐ

Símun Arge, *fornfrøðingur*
Gunnar Bjarnason, *búnaðarfrøðingur*
Anna Maria Fosaa, *plantufrøðingur*
Bogi Hansen, *havfrøðingur*
Óluva Niclasen, *matvøruverkfrøðingur*
Lena Nolsøe, *søgufrøðingur*
Martin Næs, *bókavørður*

GRAFISK FRAMLEIÐSLA OG PRENT

Dimmalætting

PERMA: Undirsjóvarmynd. Ogn: Biofar

AVGREIÐSLA

Jarðfrøðisavnið
Brekktútn 1
Postmoga 3169
FO-110 Tórshavn
Tlf. 357000
teldupostur:
frodi@sleipnir.fo

RITSTUÐLAR

Fiskirannsóknarstovan
Fróðskaparsetur Føroya
Føroya Fornminissavn
Føroya Landsbókasavn
Føroya Landsskjalasavn
Føroya Náttúrugripasavn
Heilsufrøðiliga Starvsstovan
Jarðfrøðisavnið

NÝGGIR HALDARAR

kunnu tekna seg hjá avgreiðsluni.

ELDRI ÚTGÁVUR AV FRØÐI

fáast við at venda sær til avgreiðsluna.

GREINIR TIL BLAÐIÐ

Almennar, visindaligar greinir kunnu sendast ritstjórnini. Skrivlig høvundsleiðbeining fæst frá avgreiðsluni.

LÝSINGAR TIL FRØÐI

Er áhugi fyri at lýsa í blaðnum, setið tykkum tá í samband við ritstjórn, telefon 315304, fjarsemil 318448 teldupostur: frodi@sleipnir.fo

LÝSINGAPRÍSIR:

Heil síða: Kr. 5.000,-
Hálv síða: Kr. 3.000,-
Triðingssíða: kr. 2.000,-

Hví gýtir landsgrunstoskurin, har hann gýtir?

4

Toskurin gýtir frá seint á vetri til tíðliga um várið, serliga á tveimum leiðum norðanfyri og vestanfyri, á umleið 80-150 m dýpi. Greinin viðger, hvørjir fyrimunir kunnu hugsast at vera hjá toskalarvunum at verða gýttar júst á teimum økjunum. *Eilif Gaard, Fiskirannsóknarstovan*

Jarðskjálvtamátningar í Føroyum

8

Nýliga eru tól sett upp, sum kunnu máta jarðskjálvtar í Føroyum, og longu nú hava mátingarnar víst, at eisini Føroyar eru í vanda fyri at verða raktar av jarðskjálvtum: í sept. 1999 varð ein jarðskjálvti máldur stutt vestan fyri Føroyar. Í greinini verður greitt frá, hvar jarðskjálvtar koma í og hvussu teir verða máldir. Eisini verður greitt frá, hví og hvar Jarðfrøðisavnið saman við British Geological Survey hevur sett mátingartól upp í Føroyum. *Heri Ziska, Jarðfrøðisavnið*

Saltur gloypubiti

14

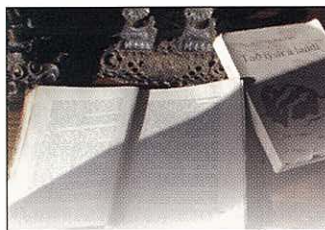
- Tann, sum veit, hvat ið keyparanum líkar, hevur sjálvandi ein fyrimun fram um hinar kappingarneytarnar. Tað sigur serfrøðingur úr Portugal, ið luttók á WEFTA-ráðstevnuni, ið varð hildin í Føroyum 19.-22. juni í ár. Portugisar hava heimsmet í at eta saltfisk. *Bjørt Samuelsen, Heilsufrøðiliga Starvsstovan*

Fyrsta floks saltfiskur av frystum fiski

18

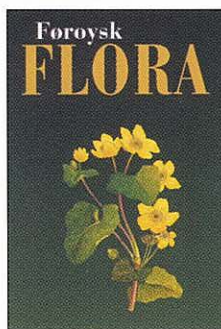
- Verður fiskurin frystur alt fyri eitt, ber væl til at gera fyrsta floks saltfisk av honum. Hetta gevur virkjunum fleiri valmøguleikar, sigur Nils Kristian Sørensen, ið er seniorgranskari við Fiskeriforskning í Tromsø. Eisini hann luttók á WEFTA-ráðstevnuni, ið varð hildin í junimánaði í ár. *Bjørt Samuelsen, Heilsufrøðiliga Starvsstovan*

Frá tjóðarbygging til avbygging

20

Skaldsøga, mál og tjóðarbygging
Fyrst í 20. øld er umráðandi at byggja upp eina føroyskt mælda mentan. Tí skriva tey føroyskt - málið ímyndar tjóðarbyggingina. Tá ið ættarliðið, sum fór í skúla umleið 1938, kemur til, verður bókmentamálið føroyskt burturav. Greinin lýsir, hvussu føroyska skaldsøguskrivingin mennist samanbórið við mentanarligu og málsligu støðuna. *Malan Marnersdóttir, Føroyamálsdeildin*

Føroysk flora. Bókarummæli

32

Nýtt prýðiligt plantufrøðiligt stórverk er útkomið. Høvundur er Jóhannes Jóhansen sáli, ið var plantufrøðingur og fyrstøðumaður Náttúrugripasavnsins 1984-1995. Anna Maria Fosaa plantufrøðingur og Sigga Rasmussen urtagarðsfrøðingur hava hjálp til við at fáa verkið liðugt. *Magnus Gaard lívfrøðingur* ummælir nýggju føroysku floranu.

Hví gýtir landgrunstoskurin, har hann gýtir?

Landgrunstoskurin gýtir serliga á tveimum økjum, ávikavist vestanfyri og norðanfyri, á umleið 80 - 150 m dýpi. Við at fara so uttargaga at gýta kann vandi vera fyri, at rognkornini og larvurnar reka til havs. Men hetta eru samstundis tey økini, har mest gerst av føði til toskalarvurnar tíðliga á vári.

EILIF GAARD
FISKIRANNSÓKNARSTOVAN

TOSKURIN SAVNAST Á GÝTINGARØKJUM

Besta tíð hjá útróðrinum er um várið, og váróðurin er ofta høvuðsálitið hjá útróðrinum. Hetta er tann tíðin, tá ið toskurin savnast á ávís øki at gýta.

Tá ið nýggjárið er farið nakað afturum, byrjar toskurin sína ferðing ímóti gýtingarøkjunum, og tá ið februar mánaður er liðin, er mestsum allur toskurin komin leiðina fram. Gýtingin kann vera eitt sindur spjadd ymsastaðni á landgrunninum, men nógv teir flestu toskarnir gýta á tveimum høvuðsleiðum, ávikavist norðanfyri og vestanfyri, har botndýpið er umleið 80-150 metrar (1. mynd). Teir fyrstu toskarnir byrja at gýta í februar, og teir seinastu eru helst lidnir seint í april. Men tann mesta gýtingin er í seinnu helvt av mars.

TOSKURIN GÝTIR Á GÓÐU ØKJUNUM

Øll dýr leggja tað soleiðis til rættis, at teirra avkom hevur so frægar møguleikar sum gjørligt til at koma undan. Hetta er ikki tilvitað, men liggur bundið í teirra púra ótilvitaða atburði. Vit kunnu tí vera vís í, at toskurin gýtir, har avkom hansara sum heild hevur teir frægastu møguleikarnar fyri at liva. Um toskar eru, sum gýta á vánaligum støðum, fara hesi arvaeyðkenni til einkis, men teir toskarnir við "skilabetri" arvaeyðkennum fáa avkomið at koma undan. Okkum nýtist tí ikki at spyrja, um gýt-

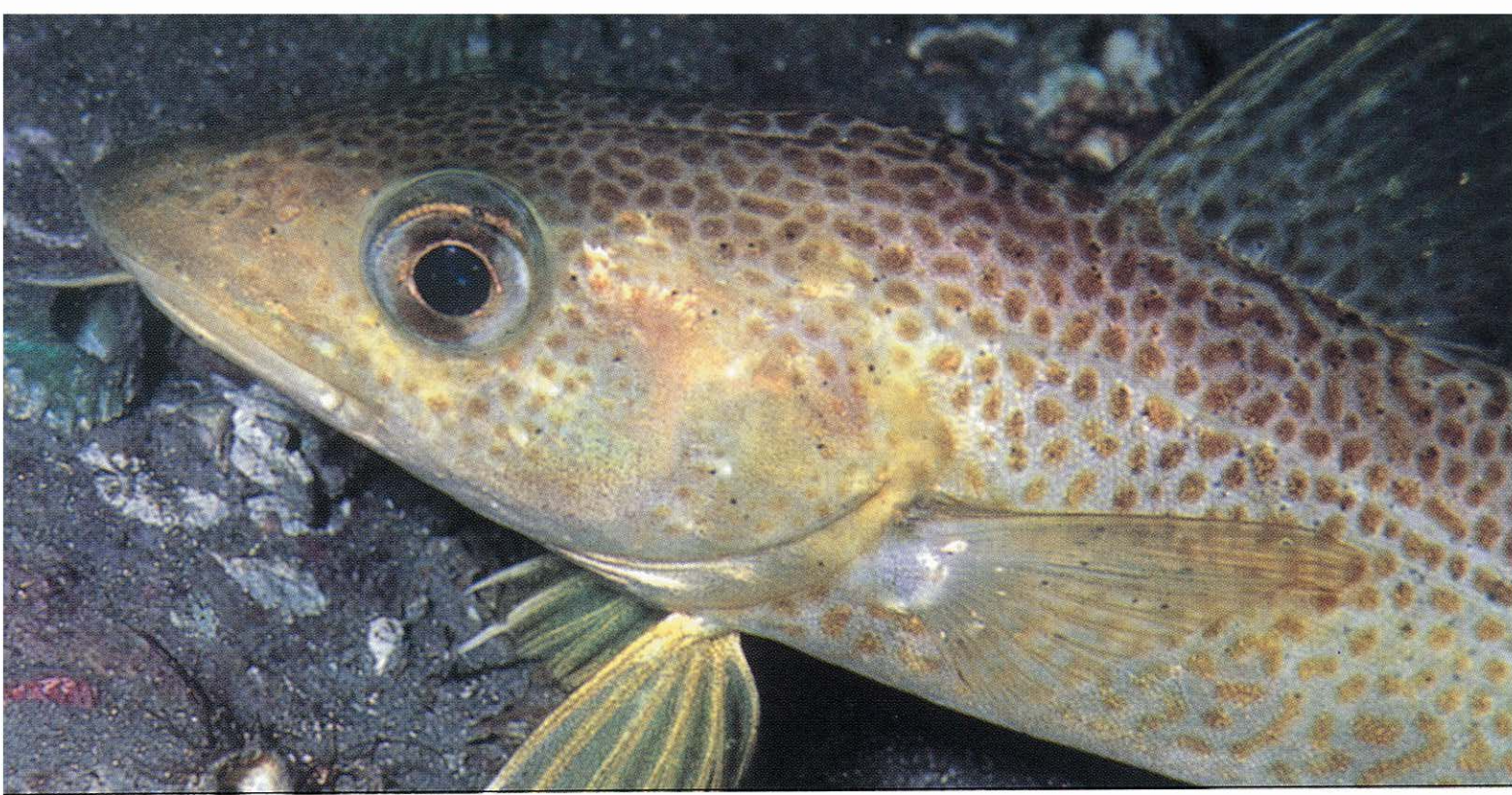
ingarøkini hjá toskinum eru skilagóð, men heldur hví so er.

ROGNKORN OG LARVUR REKA Í SJÓNUM

Rogna- og siljafiskar gýta parvís, so rognkornini verða gitin, beint eftir at tey eru gýtt. Rognkornini eru eitt sindur lættari enn sjógvur og reka uppi í sjónum í umleið tvær vikur, meðan fiskurin búnast í teimum (2. mynd, til vinstru). Síðan klekist rognkornið, og út kemur ein lítil hjálparleys larva, ið er einar 3-4 mm til longdar (2. mynd, til høgru). Hon dugir illa at svimja ta fyrstu tíðina og fer tí, har streymurin førir hana.

Sjógvurin á landgrunninum er rættiliga vøllur skildur frá sjónum uttanfyri. Markið ímillum landgrunssjógvinn og opna havið uttanfyri liggur á umleið 100-130 metra botndýpi uttan um oyggjarnar. (1. mynd). Umframt sjóvarfalsstreymarnar er eitt nettorák runt landgrunnin, -við klokkuni. Hetta rákið er umleið 2-5 fjórðingar um samdøgríð.

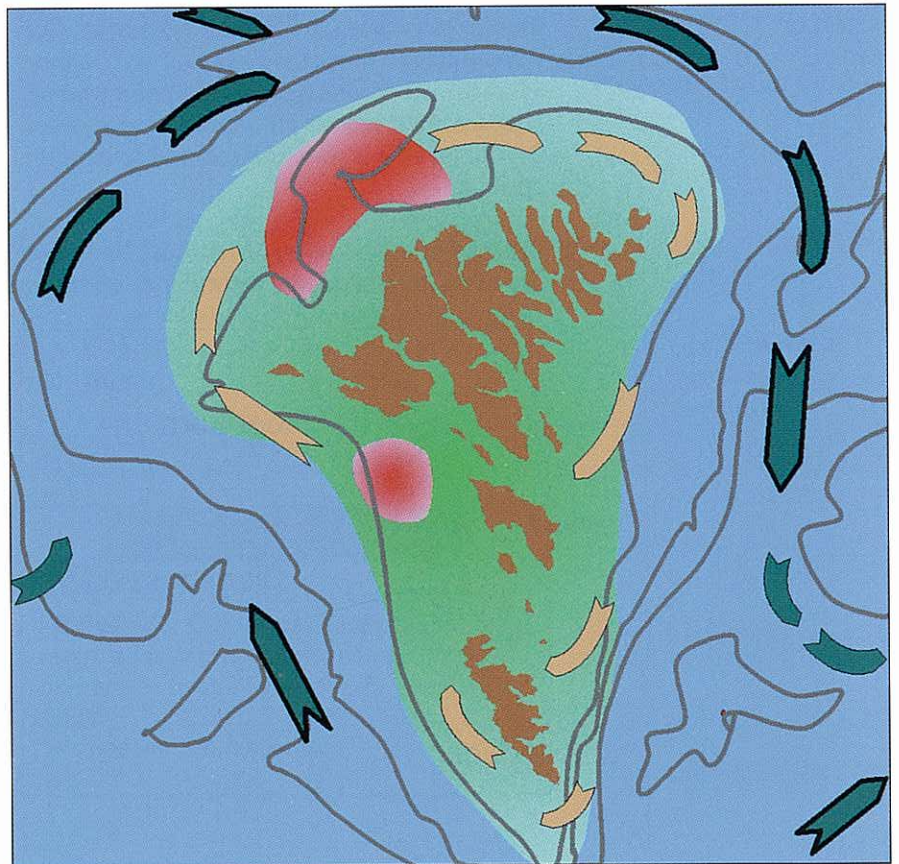
Sjálvandi er sjógvurin á landgrunninum ikki skildur heilt frá opna havinum. Nakað av sjógvum verður alla tíðina blandað uttanífrá og inn á landgrunnin, og samsvarandi nøgdir av sjógvum reka av landgrunninum. Henda blandings kann vera rættiliga ójovn, bæði ymsastaðni á landgrunskantinum og til ymiskar tíðir. M.a.

Toskur. (Mynd: Erling Svendsen)

ávirkar nógvur vindur blandingina ímillum landgrunssjógvin og opna havið. Mett verður, at innarlaga á landgrunnum heldur sami sjógvur sær í miðal umleið 3 mánaðir.

Toskurin gýtir næstan at markinum millum landgrunssjógvin og opna havið. Rákið á landgrunnum ger, at rognkornini og larvurnar reka frá gýtingarøkjunum, sum pílmir á 1. mynd vísa. Tey verða ferd eystureftir norðanfyr, og síðan suðureftir eystanfyr. Um vit hugsa okkum, at nakrir dagar eru við nógvum vindi av útsynningi tíðliga um várið, er stórir vandi fyr, at rognkorn ella larvur reka av landgrunnum. Serliga man vandin fyr at reka til havs vera stórir í landnyrðingshorninum á landgrunnum. Hesin vandi hevði ikki verið so stórir, um toskurin hevði gýtt miðskeiðis á landgrunnum, og vit kunnu tí spyrja, hví hann ikki heldur gýtir í t.d. Skopunarfirði. Tá ið hann kortini fer so uttarlaga at gýta, sum hann fer, mugu fyrimunir vera fyr toskalarvurnar, sum eru størri enn vandin fyr at reka til havs. Hesir fyrimunir tykjast at hava samband við føðina.

LARVAN MÁ FÁA FØÐI

Teir fyrstu 3 dagarnar eftir at larvan er klakt, etur hon ikki, men fær føði úr einum blommusekki undir búkinum. Hon verður tí kallað

1. mynd Týðningarmestu gýtingarøkini hjá toski á landgrunnum í 1997, 1998 og 1999 (reyð øki). Landgrunssjógvurin (grøna økið) er skildur frá opna havinum (bláa økið). Pílmir vísa nettorákið á landgrunnum, tá ið sjóvarfalsstreymurin er undantikin.

2. mynd Rognkorn frá toski (vinstra mynd) og rognkorn og nýklakt toskalarva (høgra mynd). Rognkornini eru umleið 1,3 mm og toskalarvan umleið 4 mm til longdar. (Mynd: Ingvarð Fjallstein)

blommusekkjarlarva í hesum tíðarskeiðinum. Men tá ið henda føðin er uppi, má larvan sjálf finna sær føði (3. mynd). Hevur hon einki funnið teir næstu 2-3 dagarnar, kemur hon neyvnan undan.

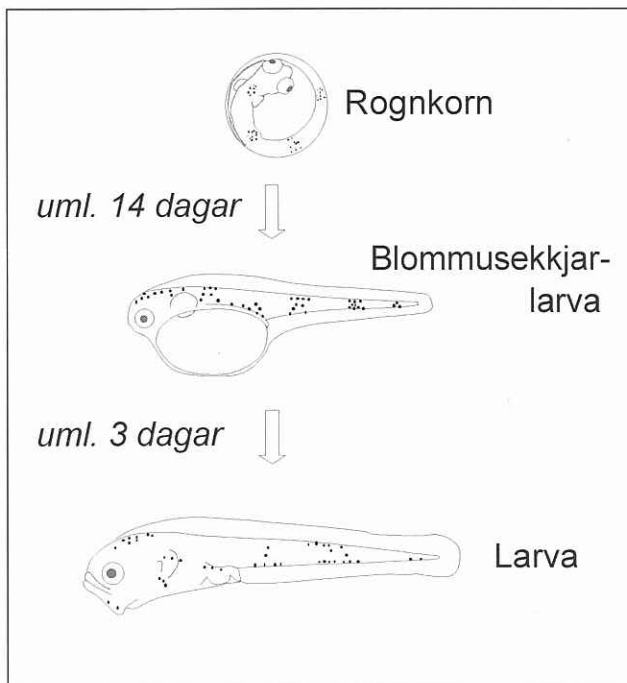
Hugsa vit okkum, at eitt rognkorn er gýtt t.d. 25. mars, skal larvan byrja at eta fyri hálvan apríl.

Tað er ein torfør uppgáva, ið toskalarvurnar hava fyri framman. Tær duga illa at svimja ta

fyrstu tíðina og gera einans smá spjálk ímóti føðini, í tí at hon skal fangast. Tí má føðin koma rættiliga nær at larvuni, um hugsingur skal vera um at fáa fatur á henni. Talan er so-statt ikki um at leita og jagstra ta fyrstu tíðina, men heldur at fáa fatur á tí, sum kemur beint framvið. Hetta merkir, at rættiliga nógv má vera av føði uttan um tær.

Ta fyrstu tíðina doyggja toskalarvur í hópatali í náttúruni, m.a. í hungri. Men so hvørt sum tær vaksa og læra betur at svimja, gongur betur.

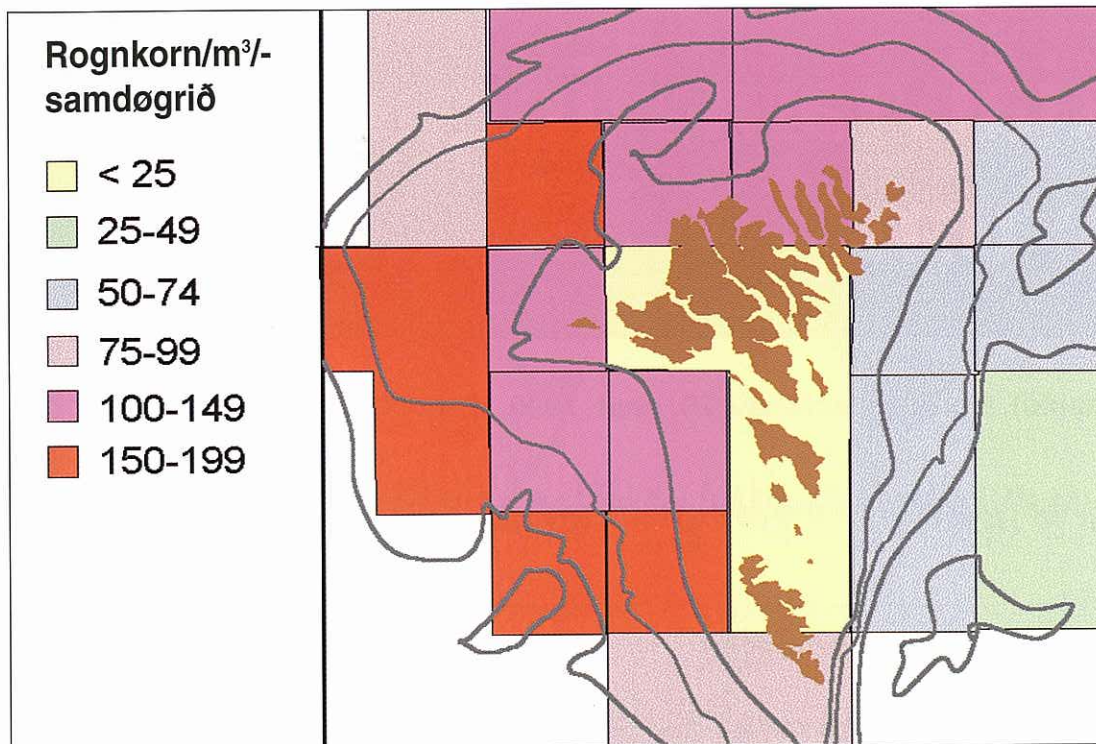
3. mynd Búning frá rognkorni til toskalarvu.

FØÐIN HJÁ TOSKALARVUNUM

Vit sóu omanfyri, at høvuðsgýtingin er í seinnu helvt av mars og at flestu toskarnir so-statt byrja at eta í apríl. Hesa ársins tíð er íkoman av æti við at taka seg upp aftan á veturin, og mest plagar at vera hesa tíðina av einum ávísnum slagi av vatnloppu, ið nevnist reyðæti (4. mynd). Um veturin er tað ikki á landgrunninum, men er í dvala niðri á djúpum sjógvi. Tað kemur upp ímóti vatnskorpuni um várið og fer at gýta. Vaksið reyðæti er alt ov stórt til, at tað kann vera føði hjá toskalarvunum ta fyrstu tíðina, men rognkornini hjá reyðætinum eru passaligir gloypubitar. Hetta er eisini tað, ið toskalarvurnar eta mest av í apríl.

Reyðæti kann verða ført inn á landgrunnin á fleiri økjum. Men ymiskt er, ið bendir á, at flestu ár kemur mest inn á landgrunnin vestanfyri, helst á leiðini við Skeivabanka. Tey økini,

5. mynd

Miðalgýting hjá reyðæti (rognkorn/m³/samdøgrið) á landgrunninum og beint uttanfyri í apríl 1997-1999.

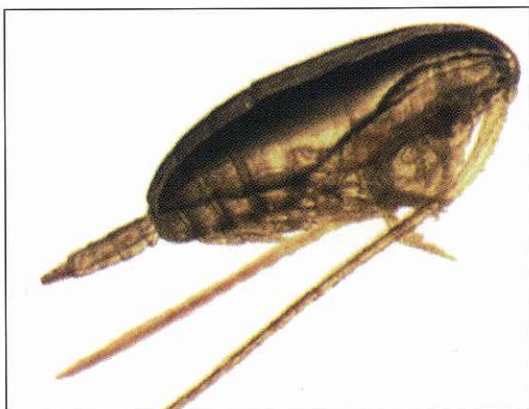
har mest av reyðæti rekur inn á landgrunnin, eru tí góð gýtingarøki hjá toski. Tá kunnu toskarogrnkorn og -larvur reka saman við gýtandi reyðætinum á landgrunninum.

Á 5. mynd sæst, at í apríl 1997-1999 varð í miðal mest av reyðætisrognkornum á landgrunninum gýtt vestanfyri (150-200 rognkorn/m³/samdøgrið) og norðanfyri (100-150 rognkorn/m³/samdøgrið). Eystanfyri varð minni gýtt (50-100 rognkorn/m³/samdøgrið) og miðskeiðis á landgrunninum varð uppafur minni gýtt (0-25 rognkorn/m³/samdøgrið). Sambært hesum hevði verið lítið skilagott hjá toskinum at gýtt í t.d. Skopunarfirði. Toskurin gýtir so-

statt á økjum, har mest av reyðætisrognkornum verða gýtt.

Toskalarvur og føði reka so saman eystureftir norðan fyri Føroyar (1. mynd) og spjaldast á landgrunninum eystanfyri seinni um várið. Tá hevur onnur føði vanligu eisini tikið seg upp aðrastaðni á landgrunninum.

Munurin á, hvussu nógv reyðætisrognkorn verða gýtt, ávikavist í miðøkinum og vestan- og norðanfyri í apríl, er somikið stórir, at tað flestu ár er skilabetri fyri toskin at gýta uttarlaga á, vestanfyri og norðanfyri, enn í tí varda miðøkium.

4. mynd

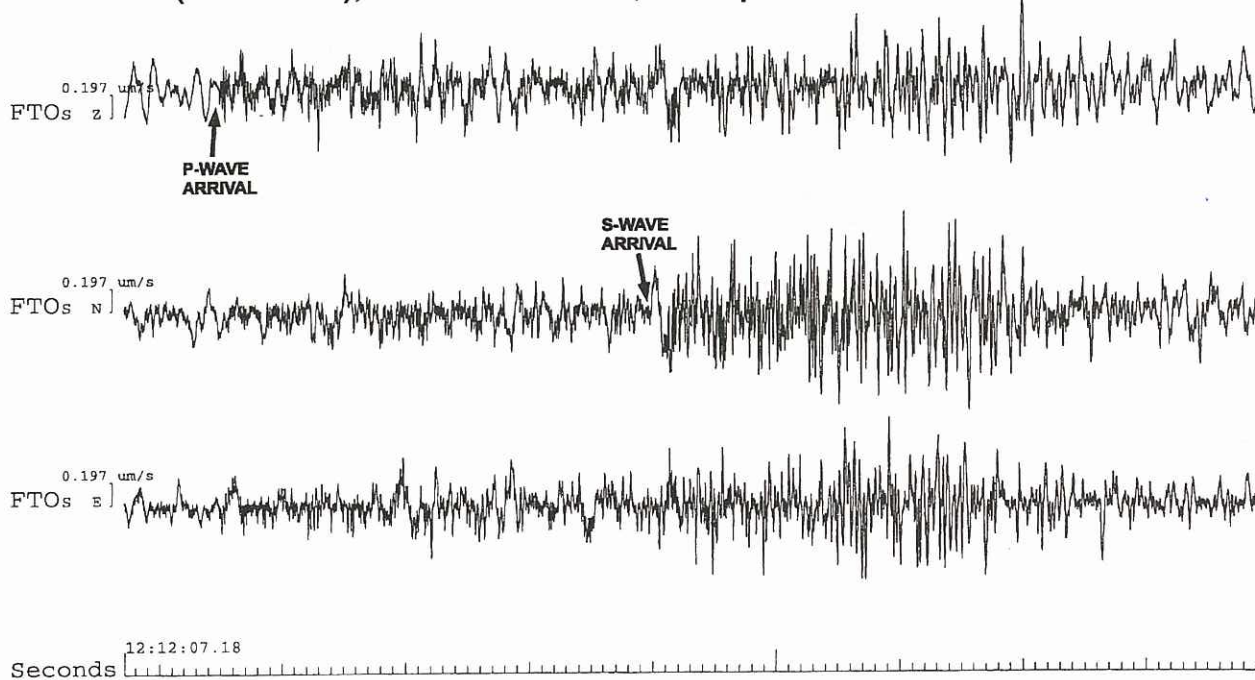
Reyðæti. Kropslongdin er umleið 3 mm.

EILIF GAARD

er útbúgvinn lívfrøðingur á Odense Universiteti í 1986. Eftir lokna útbúgvinn kom hann í starv á Fiskirannsóknarstovuni. Arbeidsøki hansara er serstakliga vistfrøði í føroyskum sjógvi.
Teldupostur: eilifg@frs.fo

Jarðskjálvtamátningar í Føroyum

Ytsibanki (Lúsabanki), Norðuratlantshav, 29. sept. 1999 12:11 UTC 3.0 ML

1: mynd

Nýliga varð staðfest, at eisini í Føroyum eru jarðskjálvtar, - hóast teir eru smáir

HERI ZISKA
JARÐFRØÐISAVNIÐ

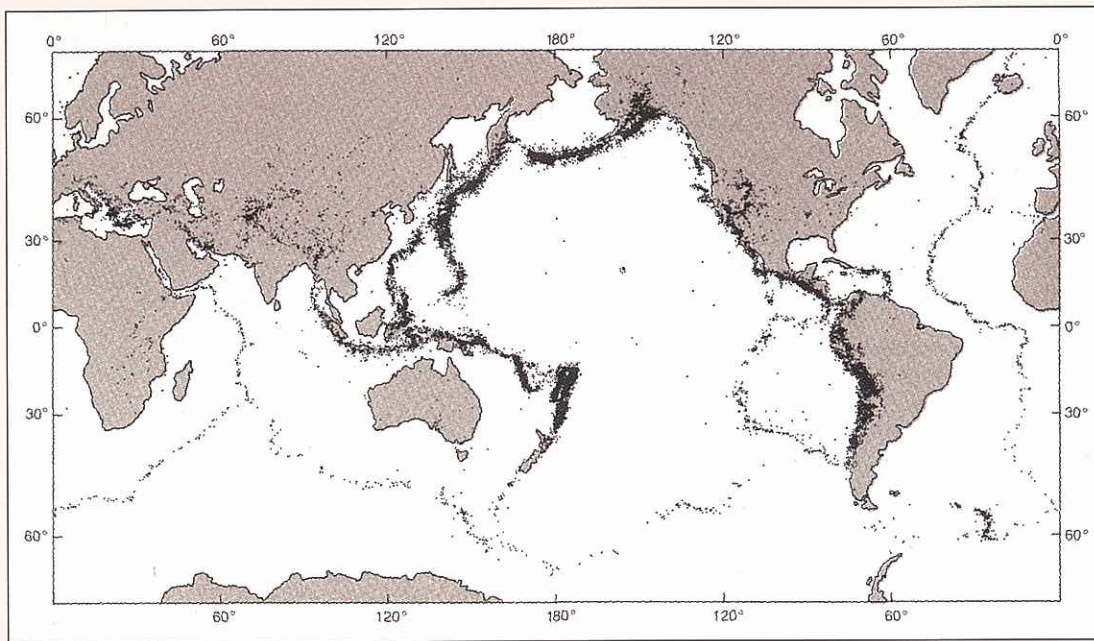
Tann 29. september 1999 gav jørðin endaliga vissu fyri, at nýuppsetta netið av seismiskum mátingarstöðum í Føroyum ikki bert virkar eftir ætlan, men harumframt er bæði nýtiligt og neyðugt. Tað var nevnliga hendan dagin mátingarstöðirnar máldu fyrsta jarðskjálvtan á føroyskum øki bert fáar vikur eftir, at fyrsta stöðin var uppsett. Jarðskjálvtin, sum varð máldur at vera 3.0 á Richter-stiganum, var undir Ytsabanka (Lúsabanka) í ein útsynning úr Føroyum. (Sí 1. mynd).

Í hesi grein skal eg royna at greiða frá, hví netið av seismiskum mátingarstöðum er sett upp í Føroyum. Eg skal eisini lýsa, hvussu stöðini og tólini vórðu vald.

JARÐSKJÁLVTAR UM HEIMIN

Jarðskjálvtar koma fyri um allan knöttin. Tað er tó ikki tilvildarligt, hvar ið jarðskjálvtar eru. 2. mynd vísir máldar jarðskjálvtar (svartir blettir) í tíðarskeiðinum 1961 - 1967. Umleið 30.000 jarðskjálvtar eru vístir á kortinum. Eyðsýnt er, at jarðskjálvtøkini eru ikki tilvildarlig, men eru at finna á linjum, sum líkjast seyminum á einum fótbólta.

Orsøkin til, at jarðskjálvtar koma júst her, er, at tann uttasta tunna og harða jarðarskorpan er býtt sundur í plátur, sum flyta seg hvør í mun til aðra. Løgin undir jarðarskorpuni eru partvíst bráðnað, og hetta er orsøkin til, at jarðar-

2. mynd.
Jarðskjálvtar um heimin.
(Heimild: "Earth". Press
and Siever, 1974)

skorpupláturnar flóta um. Hetta fyrbrigðið verður kallað plátuvond.

Tvey sløg av jarðarskorpuplátum eru til: tey nevnast havskorpa og meginlandsskorpa. Munurin millum hesar skorpur er samansetingin. Havskorpuplátur eru av tyngri tilfari enn meginlandsskorpupláturnar. Tað er orsøkin til, at havskorpuplátur altíð fara inn undir eina meginlandsskorpu, tá ið tær renna saman og elva til eldgos og jarðskjálvtar. Hetta hendir allan vegin um Kyrrahav, haðani stendst navn-ið "eldkringurin" fyri Kyrrahav. Men tá ið ein pláta líðandi fer undir eina aðra við samansoyti, so má nýggj jarðarskorpa gerast eina aðrastaðni fyri at viga upp ímóti horvna plátu-tilfarinum. Nýggj jarðarskorpa tekur seg upp fram við allar miðhavsryggirnar. Ein av hesum ryggjum er Miðatlantsryggurin. Hesin ryggur liggur mitt í Atlantshavi frá Suðuramerika/Afrika til Grønlands/Noregs. Hetta slag av plátumarki er orsøkin til mong undirsjóvareldgos og smáar jarðskjálvtar. Ísland er eitt sjónligt dømi um hetta slagði av plátumarki.

Sera fá eldgos og fáir jarðskjálvtar eru burtur frá sjálvum plátumørkunum. Tá ið eldgos koma í uttan fyri plátumørkini, er tað av einum hitabletti, ið elvir til smáar jarðskjálvtar og einstøk eldgos, soleiðis sum til dømis sæst á Hawaii.

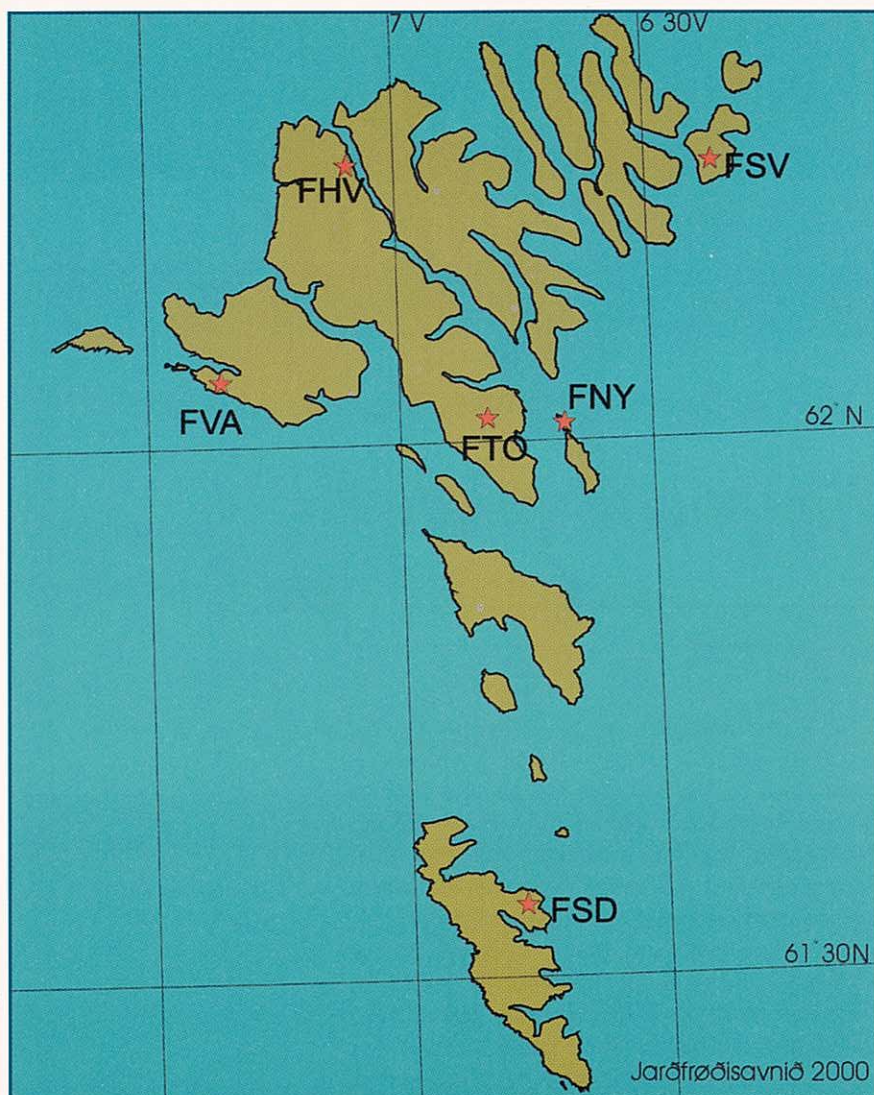
Tað plátumarkið, sum er tættast við Føroyar, fer eftir Miðatlantsrygginum tvørtur um Ísland. Hetta er orsøkin til, at Føroyar verða mettar at vera seismiskt kyrt øki, - har bert fáir og veikir jarðskjálvtar kunnu væntast at taka seg upp.

NETIÐ Í FØROYUM

Eingin veit, hvussu nógvir smáir jarðskjálvtar hava verið í Føroyum. Ein røð av sera smáum jarðskjálvtum var í Vági í 1967. Síðan varð ein jarðskjálvti máldur á nýliga uppsetta seismografnetinum 29. september 1999. Hesar báðar hendingar eru teir einastu kendu jarðskjálvtarnir í Føroyum. Hetta merkir tó ikki, at jarðskjálvtar henda her umleið 40. hvørt ár, men bert at vit hava ikki verið før fyri at máta jarðskjálvtar í okkara parti av heiminum fyrr enn nú. Tað, at vit hava vitað so lítið um seismiska virkseimið í Føroyum, er ein av høvuðsorsøkunum til at seta upp mátingarstöðir í Føroyum. Spurningurin er: "Hví er tað neyðugt at vita hetta?" Tað eru í minsta lagi tvey svør til henda spurning.

Ein orsøk er vísindalig. Tað er áhugavert vísindaliga at vita, hvussu virkið tað føroyska økið er. Og við tíðini fara jarðskjálvtamáttingarnar at geva virðismiklar upplýsingar um bygnaðin í føroysku undirgrundini.

Næsta orsøkin til seismiska mátingarnetið hevur samband við oljuídnadina. Tað er sera umráðandi at læra um allar møguligar vandar, tá ið farast skal undir oljuleiting á einum nýggjum øki. Ein møguligur vandi er, um landgrunshellingin er óstøðug. Grunnar seismiskar kanningar kunnu nýtast til at gera metingar um støðufestið á hellingini. Ein óstøðug og veik helling kann fara á glið av einum jarðskjálvti. Jarðskjálvtar væntast ikki at vera ein stórir vansi á føroyska økinum, men allir møguleikar mugu verða kannaðir og neyðug fyrivarni verða tikin, um bert tann minsti møguleikin er

3. mynd: Seismograf-mátingarstöðirnar í Føroyum

- FSD:** Suðuroy. Støðin sendir mátingar til Húsareyn
- FVA:** Vágur. Støðin sendir mátingar til Húsareyn
- FHV:** Haldarsvík. Støðin sendir mátingar til Nólsoyar
- FSV:** Svínø. Støðin sendir mátingar til Húsareyn
- FNY:** Nólsoy. Støðin sendir mátingar úr Haldarsvík til Húsareyn
- FTO:** Húsareyn. Støðin er bæði mátingarstöð og savningarstaður fyri allar støðirnar í Føroyum

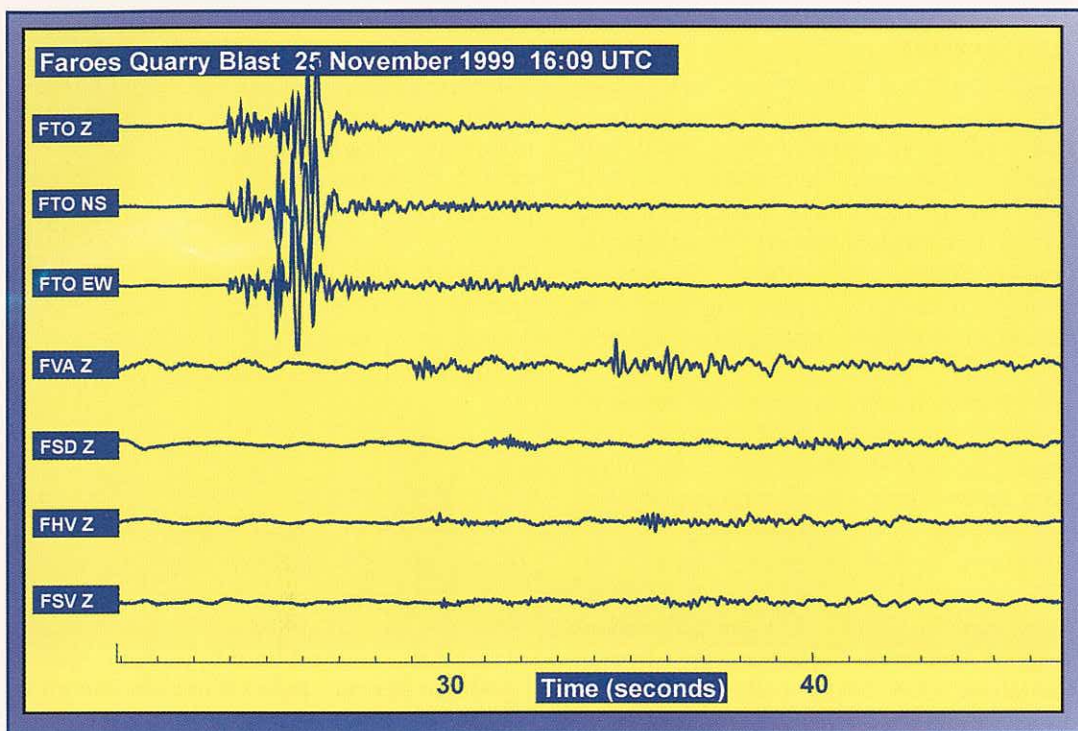
4. mynd: Mynd av seismisku støðini, FVA, á Bolaflotti í Sorvági.

fyri, at ein lítil jarðskjálvti fær eina óstøðuga helling á glið.

Bretski jarðfrøðikanningarstovnurin, BGS, hevur sett upp seismografnetið í Stórabretlandi, umframt Suðuroyggjum, Orknoyggjum og Hetlandi. Hetta hevur givið teimum nógvan serkunnleika í at máta smáar jarðskjálvtar og harumframt góðar samstarvspartar í sambandi við at seta upp seismiskar mátingarstöðir í Føroyum. Um Jarðfrøðisavnið skuldi gjørt alt hetta einsamalt, hevði tað verið bæði kostnaðarmeiri og meira tíðarkrevjandi, tí neyðugt hevði verið at bygt upp serkunnleika fyrst. Við núverandi samstarvinum er møguligt at fáa gagn av kunnleikanum hjá BGS og soleiðis nema neyðugan kunnleika skjótari og bíligari.

Avgjørt varð at miða ímóti at seta upp 5 støðir í Føroyum. Orsøkin til hetta er, at tað er neyðugt at hava í minsta lagi 4 støðir til tess at gera av jarðskjálvtamegi og -miðdepil, og tað er alltið vandi fyri, at ein støð ikki er í lagi, tá ið tørvur er á mátingum.

Tað er neyðugt at hava seismografarnar so javnt býttar út um alt landið, sum til ber, við tí í huga neyvt at staðfesta jarðskjálvtamegi og

- FTO Z: Loddrott eind í Tórshavn (Húsareyn)
 FTO NS: Vatnrött norður/suður eind í Tórshavn (Húsareyn)
 FTO EW: Vatnrött eystur/vestur eind í Tórshavn (Húsareyn)
 FVA Z: Loddrott eind í Sørvági (Bolaflouttur)
 FSD Z: Loddrott eind í Froðba (Kambur)
 FHV Z: Loddrott eind oman fyri Haldarsvík (Gásafelli)
 FSV Z: Loddrott eind í Svínøi (Mannaskarð)

5. mynd: Málðar restingar frá dynamittspreiðing nærhendis Tórshavn.

-støði. Samstundis er neyðugt, at tað er sýnt ímillum støðirnar, so úrlit frá støðunum í Haldarsvík, Froðba, Svínøi og Sørvági kunnu verða send til høvudsstøðina á Húsareyni norðan fyri Tórshavn, har ið allar dátur verða innsavnaðar. Støðirnar úti um landið mugu vera fjart frá akvegum og sjógv fyri at minka um brimdu og óljóð frá bilum, sum kunnu órógva mátingarnar. Tá ið øll hesi krøv viðvíkjandi javnari útbreiðslu, minst um óljóði og góðum sýni vóru gingin á mæti, komu støðirnar at standa har, sum tær standa í dag (3. mynd). Nólsoyarstøðin fangar báknið (signalið) úr Haldarsvík og sendir mátingarnar víðari til Húsareyn. Orsøkin til hetta er, at tað er ikki møguligt á annan hátt at fáa beint sýni úr Haldarsvík suður á Húsareyn. Við núverandi uppseting er møguligt at ringja til móttald á Húsareyni og taka ímóti dátum frá øllum støðunum regluliga fyri at kanna, um tekin eru um seismiskt virksema.

Á hvørjari støð er eitt seismometur, sum er grivið niður á hellu, ein mastur, tvey sólfatur, ein sendari og ein antenna. 4. mynd vísir, hvussu ein støð er vordin. Støðin á myndini er á Bolaflotti vestan fyri Sørvág.

Netið av seismiskum mátingarstöðum í síni heild fór at virka 25. november 1999. Tá ið sprongt varð nærhendis Tórshavn fangaðu allar støðirnar restingarnar. 5. mynd vísir trý seismogram frá støðini við Húsareyn og eitt seismogram frá hvørjari av hinum 4 støðunum.

FÍGGING

Størsta avbjóðingin í at fyrireika seismiska mátingarnetið í Føroyum var at finna fígging til tól og uppseting. Verkætlanin kravdi dýr tól, og neyðugt var at fáa tólini uppsett langt frá alfaravegi fyri at hava sum minst av órógv. Alt hetta hevði við sær, at verkætlanin varð rættiliga kostnaðarmikil.

Fleiri høvdu áhuga í, at seismografiskar mátingar vórðu settar í verk í Føroyum, tískil bar til at royna at fíggja verkætlanina lutvíst uttanlands. Hetta varð gjørt á tann hátt, at Jarðfrøðisavnið fíggjaði ein part av verkætlanini, og Jarðtøkniligi arbeiðsbólkurin í GEM-samstarvinum fíggjaði tað, sum vantaði í. Fleiri upplýsingar um GEM fáast á <http://www.gem.fo>.

FRAMTÍÐARMÁL

Uppsetta netið av mátingartólum mátar stuttar bylgjur, sum avdúka há-tíðførar ristingar. Hetta slagið av mátingartólum er serliga væl hóskaði til at máta jarðskjálvtar í nánd. Onnur sløg av tólum máta jarðskjálvtar langt burturfrá. Ein jarðskjálvti sendir út ristingar við ymiskum tíðføri. Høgt tíðføri við stuttum tíðarbilum missir orkuna fyrst, og lágt tíðføri við longum tíðarbilum missir orkuna líðandi.

Netið í Føroyum arbeiðir saman við netinum í Bretlandi. Hetta merkir, at vit fáa góðar upplýsingar um, hvat ið hendir á økinum millum Føroya og Bretlands. Onnur mátingarnet máta stórar jarðskjálvtar um allan heim. Eitt tílíkt mátingarnet er GSN (Global Seismic Network), sum hevur 128 støðir um allan heim, - millum annað í Grønlandi, Íslandi, Bretlandi, Noregi og Danmørk. Til ber at síggja hvørjar jarðskjálvtar GSN hevur mált henda síðsta mánaðin á http://www.iris.washington.edu/seismic/60_2040_1_4.html.

Ein av orsökunum til, at hetta slagið av netum varð uppbyggt, var fyri at tað skuldi bera til at

fylgja við kjarnorkuspreiðingum undir jørð. Kjarnorkuspreiðingar elva til bylgjur niðri í jørðini, sum minna um jarðskjálvtar. Munurin millum hesi sløg av ristingum er tó so stórur, at tað við mátingum ber til at skyna á, um tað er jarðskjálvti ella kjarnorkuspreiðing.

Tað hevði gagnað føroyskari jarðtøkniligari granskning at tikið lut í tílíkum netsamstarvi í framtíðini og verið við í heimsinnsavning av kunneika um gongustjørnu okkara.

HERI ZISKA

er útbúgvinn geofysikari á Aarhus Universitet í 1994. Eftir lokna útbúgving kom hann í starv á jarðfrøðideildini á Nátturugripasavninum. Jarðfrøðisavnið gjørdist sjálvstøðugur stovnur undir Oljumálastýrinum í 2000. Heri hevur verið við til at leggja verkætlanina til rættis viðv. uppseting av seismiska mátingarnetinum í Føroyum, og hevur hann eisini eftirlitið við tí. Teldupostur: hziska@jfs.fo

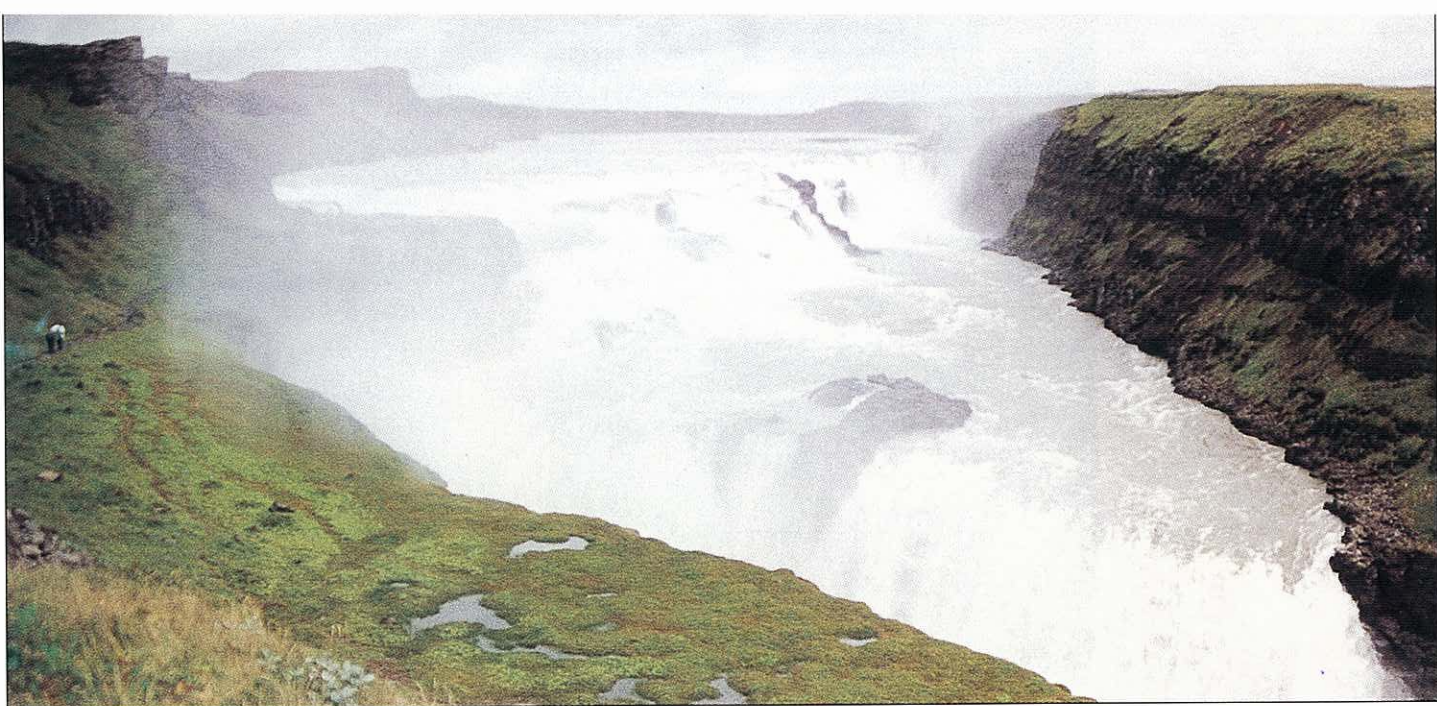

Saussurea alpina - Loðin Fjallatistil - © Føroya Nátturugripasavn

Nýggj planta funnin

Á Mosarókum oman fyri Vestmanna fann Anna Maria Fosaa, plantufrøðingur, lodnan fjallatistil (*Saussurea alpina*) í aug. 1999. Henda planta var ikki skrásett áður í Føroyum.

Lesast kann meiri um plantuna í Fróðskaparritum 47. bók 1999.

Jarðskjálvtar í Íslandi 17. og 26. juni 2000

HERI ZISKA
JARÐFRØÐISAVNIÐ

17. og 26. juni í ár máldi tað føroyska seismiska netið tveir rættiliga harðar jarðskjálvtar. Teir vístu seg at vera í Íslandi, og vóru teir

báðir máldir til at verða 6,6 á Richter-stiganum. So sterkir jarðskjálvtar eru sera sjáldsamir um okkara leiðir. Seinast ein líka harður jarðskjálvti varð máldur, var í 1912. Tá máldu íslendingar ein jarðskjálvtu nærhendis Heklu, sum var 7,0.

Ísland er eitt land, har ið tað vanliga eru nógvir jarðskjálvtar. Hetta kemst av, at Miðatlantsryggurin gongur ígjøgnum Ísland. Tað er eisini hann, sum ger, at eldgos eru lutfalsliga vanlig í Íslandi.

Vanliga verða millum 10 og 20 smáir jarðskjálvtar máldir um dagin í Íslandi. Teir flestu av teimum eru tó so smáir, at teir ikki merkjast. Tann 17. juni kom so tann fyrsti av teimum stóru jarðskjálvtunum í hesum umfarinum. Hann var kl. 15.40 (sí mynd). Frammanundan høvdu 12 jarðskjálvtar verið máldir tann dagin. Millum 15.40 og 24.00 vórðu 136 skjálvtar máldir, og 18. juni vórðu 167 skjálvtar máldir. Henda støða helt sær, til tann næsti stóri jarðskjálvtin kom tann 26. juni. Hann var eisini

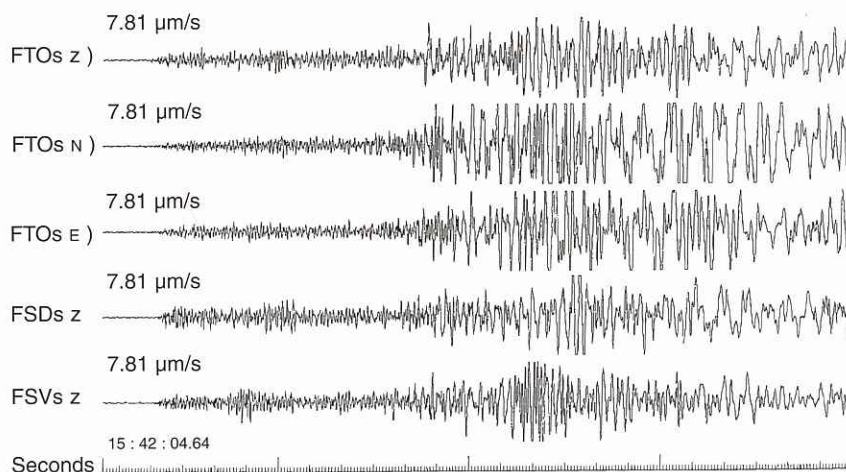
6,6 á Richter-stiganum. Síðan byrjaði spakuliga at fjara av, og síðst í juli vórðu umleið 50 jarðskjálvtar máldir um dagin.

Tað er einki óvanligt í, at tað eru nógvir smáir jarðskjálvtar í kjalarvørrinum á einum stórum. Hetta eru jarðskjálvtar, sum vanliga verða nevndir "eftirristingar" (en. after shocks), og sum bert siga frá, at jørðin spakuliga fellur til ró aftur.

Meiri kann lesast um jarðskjálvtar í Íslandi á:
<http://www.vedur.is/ja/index.html>

Jarðskjálvti í Íslandi máldur í Føroyum

Ísland, 17. juni 2000 15:40 UTC 6.6 MS

Saltur gloypubiti

- Tann, sum veit, hvat ið keyparanum líkar, hevur sjálvandi ein fyrimun fram um hinar kappingarneytarnar, sigur Maria Leonor Nunes. Portugisar hava heimsmet í at eta saltfisk.

BJØRT SAMUELSEN
HEILSUFRØÐILIGA
STARVSSTOVAN

Mmmn, góður sjórámi. Maria Leonor Nunes hálvblundar, meðan hon hevur saltfiskabitan heilt upp undir nasarnar. Hon er komin til Føroya at hitta granskingarfelagar á WEFTA-ráðstevnuni í Norðurlandahúsinum.

- Eingin ivi er um, at hesin fiskurin eisini smakkar væl, sigur Nunes um saltfiskin í pakknum, ið er keyptur í Miklagarði í SMS.

- Hygg at litinum! Hann er javnur og ljóspr. Og her eru ikki nógv brek at síggja, heldur hon fram. Bert á einum av bitunum finnur hon ein ljótan dimmbrúnan blett.

- Men her eru í so nógvur rivur í, og hesin saltfiskurin hevði tí ikki hóskað at turka til klippfisk!

Fá, um nakar, vita meira um saltfisk og klippfisk enn henda kvinnan, sum starvast sum granskari á fiskigranskingarstovninum IPI-MAR í portugisiska høvuðsstaðnum Lissabon.

SØGULIGUR MATUR

At borðreiða við turkaðum saltfiski - bacalao - hevur verið siðvenja í Portugal næstan heilt aftur í miðöld. Nunes fer nøkur hundrad ár aftur í tíðina:

- Í 1600-talinum fóru portugisar at sigla til Grønlands at fiska tosk. Menninir vóru vanliga á havinum í fýra til seks mánaðir í senn. Teir saltaðu fiskin og førdu hann til Portugals, har ið hann varð sólturkaður. Soleiðis varð gjørt

heilt fram til 1930-árin, tá ið nýmótans viðgerðarhættir tóku yvir. Toskaveiðan helt frá til seint í 70-árunum, tá ið portugisar ikki lóru sluppu fram at toskinum í Norðuratlan havi.

- Men vit hildu fram at salta og turka við hóast meginparturin av rávøruni nú verur innfluttur. Saltfiskur er av alstórum týdni fyri matmentan okkara. Í spølmi plaga vit síga, at vit hava minst túsund ymiskar hætti gera saltfisk til, fortelur Nunes. Klippfiskur er als ikki bíligur matur í Portu. Í SMS guldu vit 90 krónur fyri eitt kilo av saltfiski. Portugisar gjalda nakað tað sama, har meðalinntøkan har er væl lægri enn í Føroyum. Í Portugal er saltfiskur eins dýrur og asta neytakjøt.

Saltfiskur var eitt av høvuðsevnum um á WEFTA-ráðstevnuni.

Í londum sum Spania, Portuga, Grikkalandi, í ørtum av Frankari og í Suðuramerika er turkaður saltfiskur - klippfiskur - avhildin mat. Saltfiskur er sera týðningarmikil fyri føroyska fiskaútflutningin. Í fjør tó flutti Føroyar 13 427 tons av saltfiski fyri eitt virði upp á næstan 450 milliónir krónur.

Maria Leonor Nunes úr Portugal er serfrøðingur í saltfiski. Árliga etur hvør portugisiskur 10 kilo av klippfiski.

SALTFISKUR SUM "SNARMATUR"

Portugisiskar eta 100 000 tons av saltfiski árliga. Tað eru tíggu kilo upp á hvønn íbúgva.

- Men eg rokni við, at áhugin fer at minka. Orsakað av snarmatarmentanini, og eisini tí at góðskan á fiskinum ikki longur er eins góð. Teir, sum framleiða, eru sjálvandi áhugaðir í góðskuni, men vilja eisini hava so stóra úrtøku sum gjørligt. Ofta inniheldur fiskurin ov nógva vætu, sigur Nunes.

Saman við øðrum starvsfeløgum hevur hon arbeitt við at menna nýggjar saltfiskavørur, sum hóska betur til ein nýmótans lívsstíl, har ið húskið ikki hevur so góðar stundir at matgera.

- Saltfiskur skal ikki kappast við hamburgerar. Men vit ynskja fleiri borðbúnaðar vørur, - saltfisk, sum er klárur at koyra í pottin, so ein ikki fleiri dagar frammanundan noyðist at hugsa um at vatna fiskin út.

KAPPINGARFYRIMUNUR

Meðan føroyingar mest selja saltfisk til Spania, eru íslendingar væl við í Portugal og ætla at vinna størri marknaðarpart har:

- Íslendingar buðu okkum at vera við í eini verkætlan, har ið teir ynsktu at finna út av, hvussu fiskurin skal viðgerast fyri at gagnast portugisum best, sigur Nunes. Og kappingin millum norðurlendsku londini er hørð:
- Í løtuni nýtir Noreg nógva orku og pening

upp á at vinna álitid hjá portugisiska brúkarinum. Tú sært sjónvarpslýsingar og í mathandlunum stór uppsløg um norska saltfiskin, fortelur Nunes.

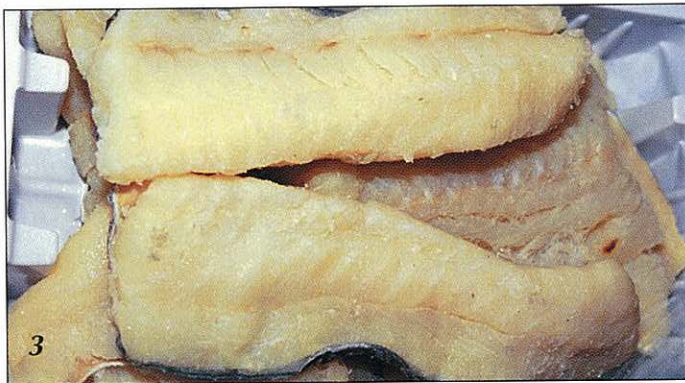
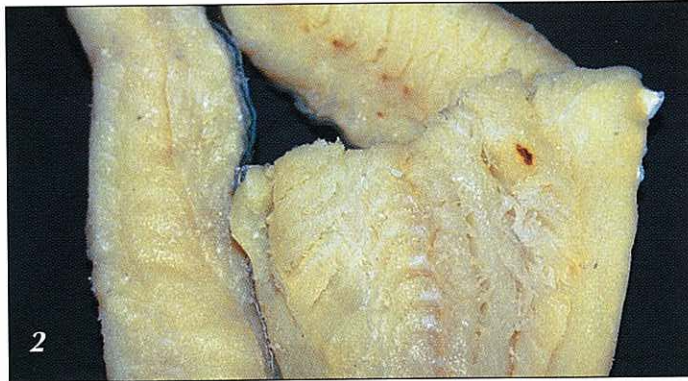
BESTI FISKURIN

Nunes og starvsfelagar hennara hava eisini arbeitt við at seta upp nøkur mát fyri, hvussu góður saltfiskur skal smakka, síggja út, og hvussu roykurin skal vera.

- Hugskotið er at geva ídnaðinum og brúkarinum lættar parametrar til at meta um góðskuna, tá ið teir keypa fisk, greiðir Nunes frá. Fleiri bólkar av fólki vórðu settir saman og

Hesin fiskurin hevur ein avbera góðan royk, heldur serfrøðingurin.

1. Nunes vísir ein brúnan blett.
2. Hesin lítli bletturinn hefur lítið at týða
3. Verri er við rivunum í saltfiskaflakinum. Tær gera, at hann ikki kundi verið seldur til bacalaoframleiðslu í eitt nú Portugal ella Spania.

sluppu at royna fisk við ymsari góðsku. So vórðu tey biðin at skriva niður, hvat ið smakkaði væl, hví og so framvegis. Út frá úrskurðinum varð gjørdur ein stigi við fimm stigum yvir royk, lit, fastleika og smakk á fiskinum.

- Ein føroyingur og ein portugisi hava óivað rættliga ymiska fatan av, hvussu góður saltfiskur eigur at smakka. Hetta hongur neyvt saman við siðvenju. Sjálvt í Portugal og Spania er ymist, hvat teimum dámar. Í Spania vilja tey hava hvítari fisk, men okkum dámar best, at hann er meira fíllabeinslittur.

ÚTVATNING EIN AVBJÓÐING

Hvør einasta liður í framleiðsluni er avgerandi fyri endaligu góðskuna. Nunes arbeidir í løtuni við hætum at vatna fiskin út.

- At vatna út eitt tons av saltfiski krevur 5 tons av vatni. Vatn er týðningarmikið tilfeingi, sum ikki má ovnýttast. Fyri at minka um vatnnýtsluna royna vit millum annað at nýta lufttøma (vakuum) til at draga saltið úr fiskinum, fortelur Nunes.

Arbeiðið er partur av eini størri ES-verkætlan. Eisini føroyingurin Sjúrdur Joensen, sum starvast við Fiskeriforskning í Tromsø, er við her. Hann hevur arbeitt við ymskum háttum at vatna út saltfisk til borðbúnaðar vørur.

BJØRT SAMUELSEN

er útbúgvinn matvøruverkfrøðingur á Den kongelige Veterinær og Landbohøjskole í Keypmannahavn og sum journalistur á Norsk Journalisthøgskole í Oslo. Hon starvast sum journalistur í brúkarasendingini - FBI - í norska sjónvarpinum.

Hon luttók á WEFTA-ráðstevnuni sum journalistur fyri Heilsufrøðiligu Starvstovuna.

Viðbrekin vøra

Sambært Mariu Leonor Nunes er avgerandi, at fiskur, sum skal saltast og turkast, verður væl hagreiddur í hvørjum einasta liði frá fiskiskipinum til brúkaran. Vanligastu brekini við saltfiskinum eru hesi:

- Fiskurin ov illa blóðgaður - blóðblettir í fløkunum.
- Ov illa krudur - gulir blettir frá livrini og petti av sundmaganum hanga uppi í flakinum.
- Snultarar í fiskinum - sandmaðkur.
- Fløkini eru leys í lögnum (gaping). Ofta er orsøkin tann, at fiskurin hevur verið strongdur, ligið ov leingi í ísi ella á annan hátt ikki er nógv hagreiddur.

Myndatalvur og kalendari við føroyskum fuglum

Náttúrugripasavnið hevur verið virkið í ár. Umframt plantulistan hevur stovnurin útgivið tvær myndatalvur og ein kalendara, øll við føroyskum fuglum. Tað er Astrid Andreassen, ið hevur teknað.

Størra myndatalvan, ið er uml. 40 x 60 cm til støddar, hevur 98 myndir av 77 ymiskum fuglasløgum. Hetta eru bæði land- og sjófuglar, og er hetta úrval av teimum fuglum, ið eru vanligastir at síggja í Føroyum. Grundarlagið undir úrvalinum er fuglakanningin í 1981, bókin *Fuglar í Norðurhøvum* frá 1990 og *Listi yvir fuglar, sum eru sæddir í Føroyum*, ið kom í 1996.

Myndatalvan kostar kr. 90,-.

Minna myndatalvan, ið er plastað (laminerað) og er í A4-stødd, hevur somu myndir sum tann stóra talvan, men her eru myndirnar býttar sundur við sjófuglum øðrumegin og landfuglum hinumegin. At talvan er plastað, ger, at hon toliir vætu og handsking, og tiskil er hon

sera væl skikkað til at hava við sær í hagan, í bátin ella millum børn.

Á myndatalvunum eru føroysku nøvnini og harumframt týsku og ensku nøvnini á fuglunum umframt latínsku heitinum. Á tí minnu myndatalvuni eru eisini dansku nøvnini.

Minna myndatalvan kostar kr. 45,-

Kalendarin 2001, ið hevur litmynd av einum sjófugli fyri hvønn mánað, er háttaður soleiðis, at hvør mynd kann skræðast av og nýtast sum postkort. Hetta er gott gávu-hugskot. Prísurin er kr. 80,-.

Á Náttúrugripasavninum siga tey, at ætlanin er at halda fram við hesum hugskoti - myndatalvum og kalendara - og tá verða evnini aðrir fuglar og føroyskar plantur.

Fyrsta floks saltfisk av frystum fiski

- Verður fiskurin frystur alt fyri eitt, ber væl til at gera fyrsta floks saltfisk av honum. Hetta gevur virkjunum fleiri valmøguleikar, sigur Nils Kristian Sørensen.

BJØRT SAMUELSEN
HEILSUFRØÐILIGA
STARVSSTOVAN

- Frystur fiskur kann geva betri úrtøku enn ísaður fiskur. Tað geva úrslit okkara greiðar ábendingar um, sigur Nils Kristian Sørensen, seniorgranskari við Fiskeriforskning í Tromsø. Í saltfiskaframleiðslu er vanligt at nýta feskan fisk sum rávøru, tí virkini hava royndir av, at tíðnaður fiskur missir ov nógva vætu og tí hóskar seg illa til at salta.

- Men tað er heilt avgerandi, at fiskurin verður frystur innan tveir tímar og áðrenn, hann gerst deyðastívir - kemur í rigor mortis. Tølini vísa greitt, at úrtøkan minkar, tess eldri rávøran

Ráðstevna um fiskiídnaðar- gransking

Granskarar úr 16 vesturevropiskum londum hittust 19. - 22. juni í Norðurlandahúsinum á árligu WEFTA-ráðstevnuni, sum fyri fyrstu ferð varð hildin í Føroyum. WEFTA (West European Fish Technologists Association) er ein felagsskapur fyri granskarar, sum starvast við fiskiídnað. Heilsufrøðiliga Starvsstovan umboðar felagsskapin í Føroyum og skipaði fyri stevnuni.

Allir fyrilestrarnir, sum hildnir vórðu, eru at finna á heimasíðuni www.hfs.fo Salfiskur, hjáframleiðsla, brúkaracrøv, nýggj framleiðslutøkni og móguleikar at gera nýtslu burtur úr fiskaslógvi og ikki-brúktum fiskasløgum, vóru millum mongu evnini á ráðstevnuni.

gerst, greiðir Sørensen frá. Royndirnar hefur hann gjørt saman við Leif Akse og Arvid Johansen. Tær byggja víðari á eina fiskivinnukandidatritgerð, Johansen hefur gjørt við Fiskivinnuháskúlan í Tromsø.

FLAK VIÐ LEYSUM LØGUM

Tað at flakið er leyst í lögnum, so at rivur koma í - tað sum á enskum verður rópt *gaping* - er eisini ein týðandi góðskueiginleiki. Saltflak við leysum lögum sær ikki væl út og hóskar ikki væl til at turka. Í royndunum hjá norsku granskarunum sást eingin riva í ísaða fiskinum, men nógvar rivur vóru í fiskinum, sum varð frystur undir og eftir deyðastíva. Rivur vóru í umleið fimm prosentum av flökunum, sum vórðu fryst alt fyri eitt.

- Hetta er so lítið, at tað ikki hefur avgerandi týðning fyri góðsku og prís, heldur Sørensen. Eisini liturin var passaliga hvítur á saltaðu flökunum av frysta fiskinum, og saltfiskurin av feskasta fiskinum var eins ljósur. Saltfiskurin í hinum báðum bólkunum av ísaðum fiski var væl gulari á liti.

STØRRI VALMØGULEIKAR

- Tað merkir kortini ikki, at virkini eiga at frysta fiskin fyri at fáa besta saltfiskin. Tað, sum hefur týðning, er, at úrslitini vísa, at góðskan á saltfiski virkaðum úr frystum fiski kann samanberast við góðskuna á saltfiski virkaðum úr feskum fiski. Tað hefur ikki verið hildið áður. Tað skal nevast, at hesi úrslit eru treytað av,

- Er góðskan á frysta fiskinum nóg góð, kann hann nýtast eins væl til saltfisk sum til feskt flak, sigur Nils Kristian Sørensen. Her vitjar hann á Kósini í Klaksvík.

- Frálíkur fiskur, heldur norski granskarin um saltfiskin hjá klaksvíkingum.

at fiskurin er tíðnaður á rættan hátt. Um virkini ynskja tað, kunnu tey - tá ið tilgongd er til nógvan frystan fisk - velja at salta hann í staðin fyri at framleiða feskt flak, sigur Sørensen.

- Men tá eiga tey sjálvandi at tryggja sær, at fiskurin veruliga er frystur alt fyri eitt umborð, leggur Sørensen afturat og viðgongur, at her er ein vansi. Tí um eitt virki keypir frystan fisk á uppboðssølu, kann tað vera trupult at vita, hvussu feskur fiskurin var, tá ið hann varð frystur niður. Um fiskurin er ein ella tveir dagar gamal, kennist hvørki á lukti ella smakki, men viðvíkjandi saltfiskaframleiðsluni ger tað stóran mun sambært granskaranum.

ÚT UM LANDODDARNAR

Norðmenn eru saman við Portugal og Spania við í eini stórari ES-verkætlan um saltfisk. Her hevur Sørensen millum annað samstarvað við Mariu Leonor Nunes í verkætlanum um góðskumenning av saltfiski.

- Føroyingar áttu avgjørt at roynt at verið meira við í tílíkum samstørvum. Tað er umráðandi at ognar sær vitan um marknaðirnar, ið útlutt verður til - at fáa neyva vitan um, hvat ið keyparin har ynskir. Harafturat hittir tú fólk og knýtir týðningarmikil sambond, sigur Sørensen.

SOLEIÐIS VÓRÐU ROYNDIRNAR GJØRDAR:

- Heilur kruvdur toskur varð frystur, áðrenn hann gjørdist deyðastívur - pre-rigor (2 tímar eftir blóðging)
- Meðan hann var deyðastívur - in-rigor (hálvannan dag)
- Eftir deyðastíva - post-rigor (seks dagar)

Tá ið fiskurin hevði ligið á frostgoymslu í 60 dagar við -30°C , varð hann tíðnaður, góðskumettur og skorin til flak. Á enda varð fiskurin lakasaltaður í ein dag og turrsaltaður í 22 dagar. Feskur ísaður fiskur varð viðgjørdur á júst sama hátt, tó uttan frysting.

Úrtøka, saltaður fiskur eftir 22 dagar:

	Feskur/ísaður	Frystur/tíðnaður
Pre-rigor	57,5 %	68,2 %
In-rigor	66,6 %	67,9 %
Post-rigor	65,5 %	65,8 %

Serliga vánaliga úrtøka gav ísaður fiskur, sum varð saltaður innan deyðastíva -(pre-rigor). Saltið dregur vatnið úr fiskinum og ger rigorprosessina ógvilgari, soleiðis at vatnbindingarevnini gerast vánalig. Tí verður heilt feskur fiskur sjáldan saltaður.

Frá tjóðarbygging til avbygging

Skaldsøga, mál og tjóðarbygging

MALAN MARNERSDÓTTIR
FØROYAMÁLSDEILDIN

Tað ber til at siga nakað um, hvussu tjóðarbyggingin er farin fram, og nær hon er í hæddini við støði í skaldsøgunum, sum eru skrivaðar her á landi. Í hesum yvirliti yvir skaldsøgu-skrivingina er savnandi sjónarmiðið lutfallið millum skaldsøgu skrivaðar á føroyskum og donskum, sum í sínum lagi verður sæð í mun til ta tjóðarbygging, sum er farin fram í 20. øld.

Skaldsøgur eru søgur, sum eru so langar, at tær fylla eina trivaliga bók einsamallar. Mál er tað samskiptisamboðið, sum vit brúka í talu og skrift. Treytirnar fyri, hvussu vit málbera okkum, valdast umstøðurnar: hvat vit vilja siga, hvussu vit kunnu siga, nær og hvar vit skulu siga, í hvørjum miðili, vit vilja tosa osfr.

Tjóðarbygging er tann strembanin, sum sæst í ungum ella nýggjum tjóðum. Tær hava fyri neyðini at byggja upp ein serligan tjóðskaparligan samleika, sum tilskilar, at henda tjóðin er ein onnur enn hinar. Tjóðskaparligur samleiki plagar at umfata søgu, mál og mentan. Her hjá

okkum byrjaði tjóðarbyggingin langt áðrenn, nakar í álvara fór at droyma um eina sjálvstøðuga føroyska tjóð. Tjóðarbyggingin var t.d. skipað, tá ið føroyingafeløginu komu seinast í fyrru øld. So hvørt sum tjóðin mennist, veksur ivsemi um gomul og hevdvunnin virði, og í bókmentafrøði verður talað um avbygging, dekonstruktión, sum snýr seg um iva um møguleikarnar fyri samhangandi merking í máli.

MENTAN OG MÁL

Meginparturin av fyrra helmingi av 20. øld gekk við at byggja upp eina føroyskt mæltamentan. Tey stovnaðu føroyingafeløg og ungmannafeløg, sum høvdu til endamáls at koma saman og at fáa orðaskifti í lag um land og mentan. Á føroyskum. Tey fóru á háskúla og lærdu at skriva føroyskt, og summi fóru at yrkja og skriva søgur. Á føroyskum. Tí málið ímyndar tjóðarbyggingina.

Í hesum tíðarskeiðinum vóru allar tær fyrstu skrivaðar: fyrsta sangbókin *Føriskar vysur* (1892), fyrsta yrkingasavnið *Yrkingar* (1914) og fyrsta skaldsøgan *Bábelstornið* (1909). Og upp gjøgnum tjúguárini komu bókur út, har fólk stríddust fyri at lýsa føroyska søgu og samleika á einum føroyskum bókmentamáli.

Her eru tað skaldsøgurnar, sum eru evnið. Eg fari at gera stutt av viðvíkjandi søgunum í skaldsøgunum, í staðin fari eg í øllum fòrumuttan einum bara at hefta meg viðuttanviðurskifti sum málbúna og titlul. Í hesum viðfangi brúki eg tey til at draga eina linju gjøgnum øldina við atlitu at hugmyndini av, hvussu ein bókmentilig tjóð verður bygd.

Tíðarskeiðini eru í hesum viðfangi trý:

- 1: -1940: uppbygging
- 2: 1940- og 60-árin: speiskt atfinningarsemi
- 3: eftir 1970: avbygging

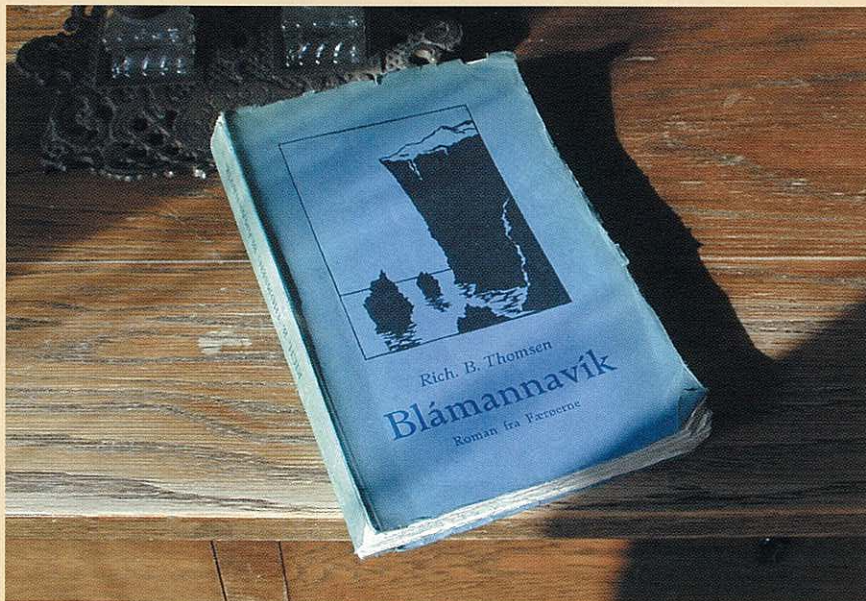
SKALDSØGUHEITI SUM TEKIN UM STREMBAN

Heitini á skaldsøgunum lýsa hesa linju á sín serliga hátt. Tær fyrstu mongu skaldsøgurnar hava heiti, sum hava symbolskan dóm; tey vísa til ta fluttu merkingina hjá skaldsøguni: *Bábelstornið*, *Lognbrá* og *Fastatøkur*, *Blæsende Gry* og *Noatun*.

Regin í Líð gjørdi longu í 1909 upp við ein part av tjóðskaparligu strembanini og bar hana saman við skilið í Bábylon á sinni, tá ið fólk hildu seg kunna røkka inn í himmalin. Skaldsøgurnar hjá Heðini Brú og Williami Heinesen í 1930-árunum sipa til uppgerðina við ta gomlu tíðina, við "gamla bóndasamfelagið" kallað, og bókatitlarnir sipa á ymsan hátt til hugburðir um hetta skiftið. Samstundis sum hesar skaldsøgurnar við symbolskum titlum komu tvær aðrar skaldsøgur út, sum eita beinleiðis eftir evninum, kvinnunum Beintu og Barbaru. Hans Andr. Djurhuus og Jørgen-Frantz Jacobsen víga á henda hátt upp í móti teimum hugmyndafrøðiliga tungu skaldsøgunum við persónssøgum. Hesin ítøkiligi hugburðurin, sum sæst í bókanavnagávuni, fær størri vald í 1940-árunum, tá ið Martin Joensen kemur við sínum *Fiskimonnum*, sum á einfaldan hátt snýr seg um, - ja, fiskimenn. Seinna bókin hjá Martini Joensen, *Tað lýsir á landi* frá 1952 er aftur á symbolska bógnum, sum eins

og *Den sorte gryde*, *De fortabte spillemænd* og *Moder Syvstjerne* benda tolkingini á leið.

Teir fyrstu, ella teir eldru skaldsøguhøvundarnir - tí enn ber illa til at tosa um mong ættarlið í so máta - høvdu á henda hátt lyndi til at geva skaldsøgunum heiti, sum antin vísti til innihaldið: at tær snúgva seg um feðgar á ferð, um fiskimenn ella um Beintu. Ella teir góvu skaldsøgunum nøvn, sum tolka hana, beina tolkingina ávísa leið: søgan kann verða borin saman við søguna um tornið í Bábylon, ella hon kann vera sama søga sum í songspælinum "Fare, fare krigsmand, døden skal du lide, den der kommer allersidst skal i den sorte gryde". Osfr. Samstundis lýsa hesar skaldsøgurnar úr fyrru helvt av øldini so ella so umskiftið frá tí, sum verður fatað sum tað gamla samfelagið til fiskivinnusamfelagið, sum samstundis var eitt samfelag, sum vildi vera serstøk tjóð.

AÐRAR STREMBANIR Í 40-ÁRUNUM

Meðan kríggið leikar á, tykist hetta stríðið at vera í hvussu er lutvíst vunnið, tí pláss verður fyri øðrum strembanum.

Vit plaga at siga, at krígsárin vóru Føroyar í roynd og veru sjálvstøðugar, og tí mátti tann tjóðarsamleikin, sum tey høvdu stríðst fyri at skapa frá føstulávinstveitslunum á Garði í 1876 til 25. apríl 1940 standa sína roynd og verða tikin í nýtslu av álvara. Tá fóru aðrar skaldsligar keldur at renna. Summar av teimum máttu verða orðaðar á donskum. Tað eru

høvundar sum Richard B. Thomsen, Eilif Mortanson og Adrian Johansen.

Richard B. Thomsen gav fyrstu bókina út í 1944 - hon eitur *Blámannavík* og er um búskaparlaga ekspansió og fólk, sum loypa niðan eftir samfelagsstiganum uttan at duga sær hógv, og sum skaldsøgan heldur lítið um. Hann skrivaði eisini eitt slag av niðursetu-skaldsögum við *Hamranna børnum*, sum er

fyrsta bókin í ein røð um eina familju, sum rýmir úr Noregi, nakað sum landnámsmenninir á sinni. Eilif Mortanson vendi í sínum skaldsögum aftur til samanbrestin millum tað gamla samfelagsmynstrið og nýggju handils- og undirhaldsmentanina, sum Heðin Brú og teir viðgjördu í 30-árunum.

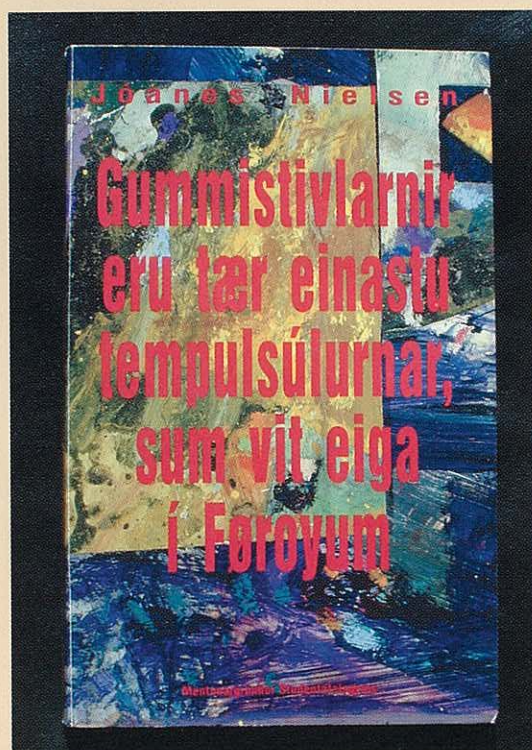
Eg síggi hesar høvundarnar, sum taka orðið fyrri fyrstu ferð í 1940-árunum, meðan kríggj er, og sum skriva danskt, sum boðberar um, at tá er føroyski samleikin so stinnur, at tað ber til at gera hetta. Richard B. Thomsen skrivar við hvøssum broddi móti føroyskari handilsmentan, mót nýlingunum, sum komu fram í 40-árunum. William Heinesen kom við síni satirisku samtíðarlýsing, *Det sorte gryde*, í 1949. Henda breiða satiran var altso á donskum - tað er sum um hvassa sjálvsatfinningarsemið í skaldsøgulíki ikki kann fara fram á føroyskum.

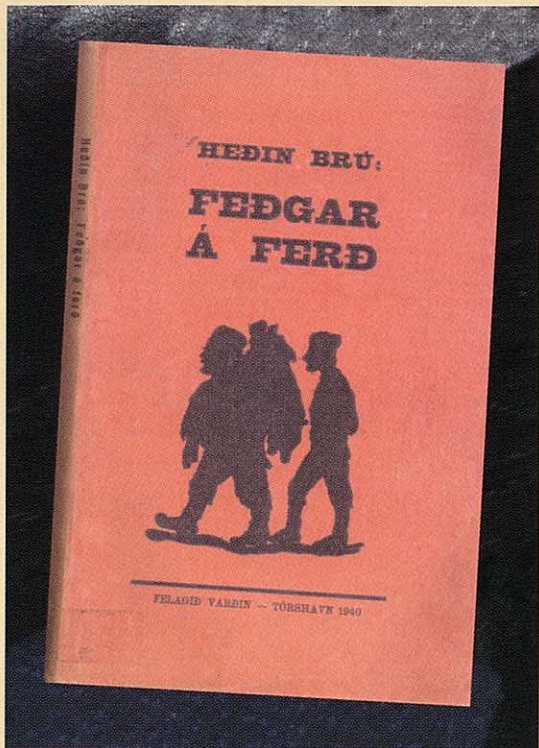
Líta vit at tíðarskeiðinum fyrri 1950, eru skaldsøgurnar á føroyskum sum heild "uppbyggiligar". Tær leggja dent á tað serføroyska gjøgnum málbúnan og gjøgnum evnið, innihaldið: eingin ivi er um, at *Fastatøkur-Lognbra* og *Feðgar á ferð* viðgera gomul føroysk mentanarfyribrigdi sett yvir av nýhugsan, og tað verður lýst í einum positivum anda við virðing og sympati fyrri báðum pørtum.

MÁLÍÐ ER SJÁLVSAGT

Men tá ið ættarliðið, sum fór í skúla umleið 1938, kemur til, verður bókmentamálið føroyskt burturav. Jens Pauli Heinesen t.d., fór í skúla í 1939 - árið eftir at tann tiltikna §7 í skúlalógini, sum gjørdi danskt til einasta mál í skúlanum, var farin úr gildi. Eftir tað skuldu føroyskt og danskt lærast líka væl í skúlanum.

Titlarnir fáa, sum frá líður, ein heilt annan dóm, sum endurgevur, at áhugin er fluttur. Eitt nú sermerkir tað skaldsøgunar hjá Jens Paula Heinesen, at tær sera ofta hava sitat sum titlur, og serliga sitat úr yrkingum eftir Chr. Matras: *Tú upphavsins heimur*, *Nú ert tú mansbarn á foldum*, *Lýsir nú fyrri tær heimurin* og *Markleys breiðist nú fyrri tær fold*. Ella tær hava heiti úr kvæðunum: *Frænir eitur ormurin*. Ella eru sitat eftir Jens Paula Heinesen sjálvum: *Eitt dýpi av dýrari tíð*. Slík sitatheiti benda á ein hug at umsita bókmentliga arvin - at nýta og endurnýta hann. Hesi heitini eru nógv longri enn

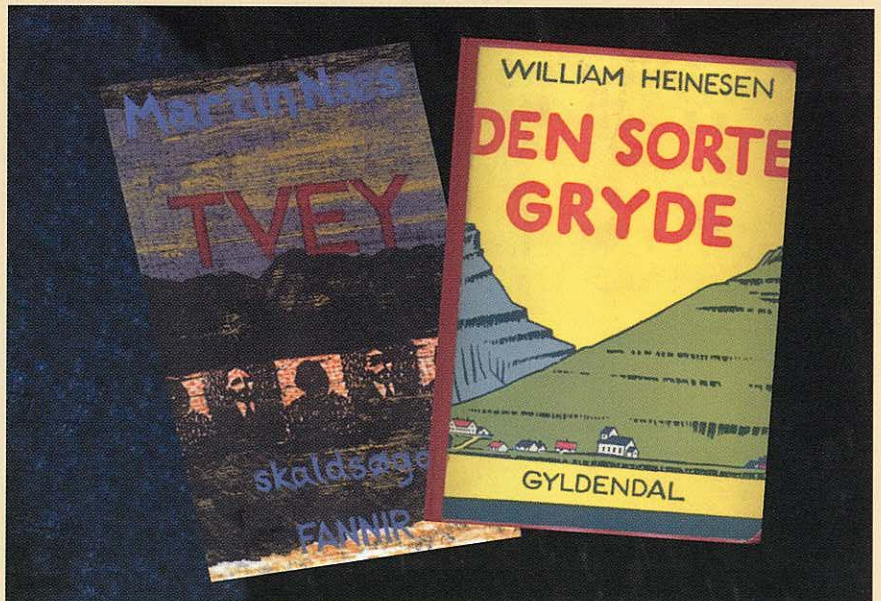
Har er eingin samanhagandi gongd í vanligari merking, har er eingin ávísur høvuðspersónur - har er einki miðsavnandi í søguheiminum. Teksturin sjálvur er tann miðsavnandi megin, og tað eru skift millum ymiskar fláir í honum, sum skapa gongd. *Rúm* er ein ógvuliga samtíðarlig skaldsøga; hon er innvend og "sjálvvuptikin" sum avant-gardistisk modernistisk prosa, og hon er postmodernistisk í samansettleika sínum. Hon snýr seg eisini um konur og menn, sum bókstaviliga eru sett á pall nakrar ávísar dagar í 1919. Tað er beint eftir, at fyrri heimsbardagi er liðugur. Alt er á floti: hugsanir og hugmyndir um samfelag, menn og konur, list og arbeiði. Bókin leggur fyrri, sum var hon eitt leikrit; har er yvirlit yvir "dramatis personæ"-persónarnar í leikinum - og fleiri kapitlar eru settir upp sum leikrit, har ið teksturin skiftir millum taluna hjá persónunum. Teksturin avmyndar, hvussu søgupersónarnir tosa saman, meðan teir spæla kort, sita við veitsluborð ella eru á vitjan hvør hjá øðrum. Samstundis sum persónarnir tala saman, hugsa teir. Teksturin sigur bæði frá samrøðuni í rúminum og frá hugarenslinum hjá einum av teimum, sum eru inni, men tann, sum hugsar í tekstinum, tekur ikki lut í samrøðuni. Hinvegin ger tann, sum hugsar, viðmerkingar til tað, sum verður sagt. Á henda hátt fer *Rúm* fram á fleiri pallum: í ávísum stovum og rúmunum ein ávísan dag í 1919, í huganum hjá einum av teimum hjástøddu, og hetta hugarenslid er ofta endurminningarsøga um tilburð ella samveru eina aðra staðni, eina aðra ferð.

tey gomlu mest eitt-orðs-heitini, eru meira umfatandi og draga fleiri lutir ella persónar inn beinanvegin. Prísín í so máta ber Jóanes Nielsen við sínum *Gummistivlarnir eru tær einastu tempulsúlurnar, sum vit eiga í Føroyum*. Samstundis eru slíkir titlar tolkingar av søgunum, teir eru yvirkiftir fyrri. Hjá Jens Paula Heinesen leggja titlarnir ofta gongdina út fyrri lesaran. Tittulin hjá Jóanesi Nielsen um gummistivlarnar er niðurstøðukend - skaldsøgan snýr seg ikki um gummistivlar!

Nú móti endanum á øldini og stundum inn ímillum hesar drúgvu titlar eru nøkur næstan minimalistisk, t.e. minst møgulig, heiti sum *Tvey*, skaldsøga eftir Martin Næs, og *Rúm*, skaldsøga eftir Carl Jóhan Jensen. Kortini eru hesar báðar skaldsøgur sera ymiskar. *Tvey* setur eins og *Feðgar á ferð* tvey ættarlið upp hvørt móti øðrum, men í anda tíðarinnar er talan um eina gamla bygdarkonu og ein ungan havnarmann. Tað snýr seg um munir millum ættarlið og millum konur og menn.

EIN "NÝGGJ" SKALDSØGA

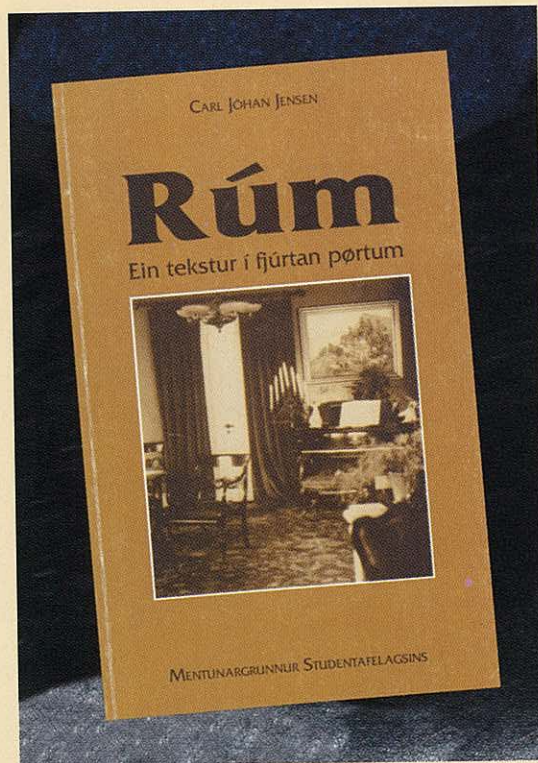
Rúm kann verða lísín sum ein skaldsøga um sambandið millum atburð, sinnisrørslur og samveru, sum fara fram millum nøkur fólk í nøkrum rúmunum í einum ávísam tíðarskeiði.

Aðrir kapitlar eru innantanna tala hjá einum sögupersóni, men hvør kapittul hevur sín hugsandi høvuðspersón. Alt hetta hevur stóra ávirkan á tekstin; málburðurin hevur dóm av hesi blandingini av óformligari beinleiðis talu, veitslupráti, sjóði og so innantanna hugarensli-num. Setningarnir eru verri enn so altíð full-fíggjaðir. Teksturin greiðir ikki frá, hvat tey talandi meina við; sumt er sett við vanligari antikva-skrift, annað er sett við kursiv-skrift, og tað sigur frá, hvar talan fer fram: í rúminum ella í huganum. Hinvegin er øll innantanna talan ikki sett við kursiv. Merkingin av hesum fyrbrigdum er ikki tann sama hvørja ferð; merkingin flytur alla tíðina.

SEREYÐKENNI

Rúm skarar á henda hátt framúr millum skaldsøgur okkara. Men hon fer sum tær flestu aðrar fram í Føroyum, kanska í Havn - men tað er í grundini ikki vist. Men mótsett flestøllum øðrum skaldsögum eru nógvir av søgupersónunum útlendingar. Teir, sum eru mest frammi, eru reiðara- og keypmanskonan Iphigenia, sum er ættað úr London, og gældi sangarin Orpheo, kastratsangari, úr Italia. Bara hesi bæði nøvini - Iphigenia og Orpheo - siga okkum, at talan er um ábendingar á fornar evropiskar - grikskar - mytur.

Málsliga hevur skaldsøgan *Rúm* eisini ein óvanligan dóm. Málburðurin í henni hevur dóm av eini trá eftir at brúka óslitin orð, - orð, sum í gerandismáli og vanligari skrift eru heldur sjáldsom, og sum høvundurin í eini sjónvarpssending hevur sagt seg stremba eftir. Tað eru orð sum "Hjómið ljós" (s. 112) fyri kámt, skuggafult, kanska diffust - sum talað verður um í málningalist - ljós og "viðstöddum kom ikki til hugs at bera ímóti" (s. 195) í staðin fyri t.d. hjástöddum.

Fremst í bókini og fremst í øllum kapitlunum eru inngangssitat, øll á øðrum máli enn føroyskum. Sjálvur teksturin ber eisini dóm av øðrum máli. Støk orð úr íslenskum eru nú og tá sett millum føroysk.

"Ljós og skuggi gera eitt kyrrstatt mynstur á bróstið". *Rúm* bls. 152.

Orðini *kyrrstaða* og *kyrrstæður* eru íslensk og merkja 'at standa stillur'. Somuleiðis "Rákir leggjast niður eftir rútinum" (bls. 97) umfatar eina avleiðing av íslenska orðinum *raki* fyri 'slav, væta'.

Á henda hátt verða íslensk orð tikin inn í tekstin uttan nakað frámerki - tey íslensku orðini standa, sum vóru tey føroysk - tey líkjast føroyskum orðum, bendast sum tey, og orðapartarnir eru ofta (*kyrr* og *staddur*) eisini í ætt við føroysk orð.

Umframst íslensk orð eru nýggjard orð í bókini: "við longum ófleinnum fingrum", "ókínið inntak", "Eygnalagið flærið" (øll bls. 160) ella orð, sum verða nýtt í óvanligum sambondum "ljósið hvessir uttar" (bls. 144), "Hjómið ljós" (bls. 112). Somuleiðis eru orð, sum sjáldan verða nýtt, og sum tað eru kendari og beinraknar orðingar fyri "við ríligari ['veikum ella grískum, ómildum'] vinsemi" (bls. 112), "Tygum umrinda spurningin" (bls. 152) fyri 'at mala uttan um'.

ÓVISS MERKING

Carl Jóhan Jensen blandar føroyskt og okkurt, sum ikki er føroyskt, saman. Orðini merkja ikki altíð tað, sum vit vanliga plaga at vænta, at tey merkja - og har eru orð, sum ikki finnast í føroyskum, men sum standa har, sum um tey eru føroysk. Merkingin er ikki eyðsýnd - og tað er tað, sum er pointið so at siga. Tey teknini - orðini - sum vit eru von við, hava ikki merking sum vant.

Í tjóðskaparligu uppbyggingartíðini var um-

ráðandi at skapa ella endurskapa eitt føroyskt bókmentamál, og í hesi tilgongdini hevur tað so at siga latið seg aftur um seg sjálvt og um sína egnu skapan. Nú eru vit hinvegin komin hagar, at stórir ivi ger seg galdandi, um tað ber til at siga frá eini samanhagandi merking. Tað kallast avbygging og hevur í hesum føri við sær, at føroyskt bókmentamál hevur brotið seg burtur úr eini innibyrjing og letur seg upp út eftir.

SKALDSLIG ENDURNÝTSLA

Tað er uppi í tíðini at leggja undanfarnan skaldskap inn í tekstirnar og á tann hátt vísa á ivasemi um merkingar í arvaðu mentanini.

Í *Rúm* eru nógv ómerkt sitat, m.a. eftir Chr. Matras. Reglan "ein varligan dráttur í tara" úr yrkingini "Dimmið" hjá Chr. Matras kemur fyrri í tveimum frábrigdum í skaldsøguni, *Rúm*. Í einum føri er tarin vorðin gardinur

"Tað andar inn úr vindeyganum. Ein varligur dráttur í gardinunum". *Rúm* bls. 32.

Eina aðra staðni eru gardinurnar vorðnar kynshár. "Ein kvinna í einum kari, hugsí eg, ljósdeyvt skín kom á lærryggin og leggirnar á henni sum floytast upp undir vatn. ein varligur dráttur í kynshárunum. og úr fanginum. eftir búkinum". Bls. 48.

Avskeplaðu sitatini eru myndburðir í skaldsøguni. Bara tað eina orðið í upprunaligu myndini er broytt, og tey nýggju orðini standa fyrri lutum, sum fysiskt eru í nánd av tí upprunaliga, tí tey bera seg at sum tey. Gardinan flákrar í lotinum og kynshárin rørast í baðikarsvatninum sum tarin rørist aftur og fram í súginum.

Uppaftur eina aðrastaðni avskapar skaldsøgan eina yrking hjá Chr. Matras:

"Blaðið: tað legnast um lærið. Útavlop. Men ein mynd hongur eftir. Eg hugsí: tað er ein kvinna, hugsí eg sum við einum lætta, hon heldur annan armin tvørtur um høvdið og lógvan ímóti vanganum". *Rúm* bls. 48.

Tað er Iphigenia, sum situr við einum blað í fanginum. Blaðið hevur beint frammanundan verið um at glíða niður av fanginum á gólv, men Iphigenia fær steðgað tí við hondini (bls. 47) - blaðið mundi lopið út av - tað er myndin, sum hongur eftir í huganum. Setningurin "Útavlop. Men ein mynd hongur eftir". er ein

Carl Jóhan Jensen

umskrivning av yrkingini "Fallin/ Og stongin lá eftir" eftir Chr. Matras úr savninum *Úr sjón og úr minni*, og umskrivningin kann verða lisin sum ein metatekstlig viðmerking til yrkingina hjá Chr. Matras, sum vil vera við, at stongin liggur eftir, tá ið maðurin er fallin. Umskrivingin rættar yrkingina og sigur, at úrslitið er ein mynd, sum hongur eftir, t.e. skriftin miðlar eina mynd, sum verður standandi eftir. Á henda hátt mótsigur ella beinleiðis uppløysir/avbyggir skaldsøgan yrkingina hjá Chr. Matras.

Beinleiðis speisamur er teksturin, tá ið hann ger gjøldur burtur úr titlinum á yrkingasavninum eftir Jóannes Dalsgaard *Framtíðin kemur ikki av sær sjálvari* við orðunum "Hatta er nútíðin, frúan, hon lakkar inn í framtíðina einbeint og einoygd" (*Rúm* bls. 79). Í øllum trimum førum setur teksturin síni egnu orð í staðin fyrri størri og minni partar í upprunaliga sitatunum.

Umframt so vorðin sitat, sum ikki eru merkt við gásareygum ella tílíkum eru onnur sitat, sum standa fyrri seg, og har høvundurin er upplýstur. Tað eru sitat, sum standa sum inngangur til bókina, og øll kapitlini hava eitt inngangssitat - eitt motto. Øll hesi sitatini leggja tekstin út, tolka hann ella eru viðmerkingar til tekstirnar, siga nakað um teir. Hesi markaðu sitatini og upplýsingarnar aftast í bókini um nøvn og onnur fyrbrigdi beina lesaran á, hvussu bókin kann - fyrri ikki at siga skal - verða lisin.

OVBYRJAÐ TEKN

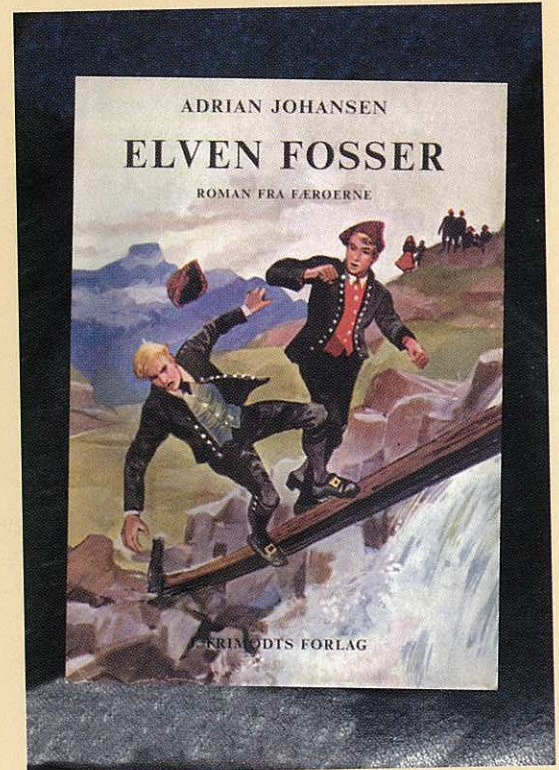
Allur málburðurin í *Rúm* vísir á eina stremban eftir at leggja áherðsluna á teknið, tað lýsandi - tann lýsandi partin av tekninum - samstundis sum skaldsøgan stíkar merkingina, tað lýsta, inni gjøgnum inngangssitat av ymsum slag og gjøgnum upplýsingar og viðmerkingar um nøvn. Á henda hátt tykjast bæði merkingin og teknið (tað lýsta og tað lýsandi) ovbyrjað. Teknið er ovbyrjað av orðasmíði og typografiskum snildum. Merkingin er ovbyrjað av teimum mongu sitatunum og eyka frágreiðingunum. Á tann hátt er *Rúm* avbyggjandi, fjølbroyttur, polyfonur tekstur um ein monotonan kjarna, sum er tvíhaldanin um teknið - tað lýsandi, ikki merkingina.

Janus Djurhuus er kendur fyri at hava sett sær fyri at prógva, at føroyskt er eitt mentamál, sum væl kundi brúkast til at siga frá fløktum og hugtøkiligum viðurskiftum. Vit eru við øðrum orðum komin hagar, at føroyskt er vorðið so mentað ella at bókmentamálið er vorðið so mýkt og vítt, at tað ber til at eksperimentera við tí. Tí bókmentir eru fyrst av øllum mál, málsligar útsagnir, málnýtsla, sum bjóðar merkingunum av - tambar tann lýsandi partin í orðunum, at hann tykist at missa sambandið við tað lýsta, innihaldið. Men júst tað er avbjóðingin hjá skaldskapinum: at toyggja merkingarskipanina - teknkervið - og vita, hvat ið hendir. Í hesum førinum er tað hent, at vit hava fingið ein sera spennandi tekst, sum fortelur søgur á fleiri fláum.

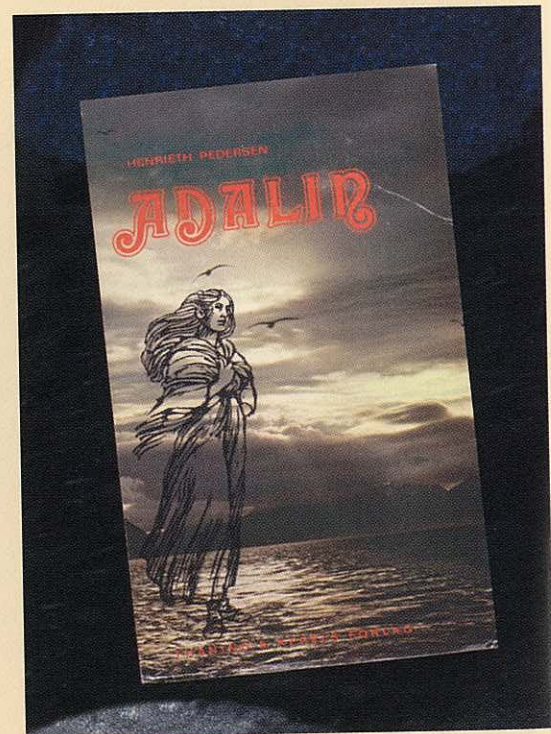
FØROYSKAR SKALDSØGUR Á DONSKUM SEINAST Í 20. ØLD

Eingin skrivar nú á døgum føroyskan skaldskap á donskum, uttan so at hann er ætlaður útlenskum lesarum.

Tað merkiliga er, at nú so at siga allar skaldsøgur eru skrivaðar á føroyskum, og skaldsliga sjálvsatfinningarsemið hevur fingið føroyska tungu, eru skaldsøurnar, sum eru skrivaðar á donskum, vorðnar afturlítandi. Talan er bert um trýggjar høvundar. William Heinesen, sum gav seinastu skaldsøgu sína út í 1976, *Tårnet ved verdens ende*, sum er ein poetisk endurminningarskaldsøga - ellisverk hansara. Uttan samanbering annars eru hini, sum skriva á donskum í nýggjari tíð, Jørgen M. Olsen og Oda Henrieth Pedersen, sum býr í Danmark.

Oda H. Pedersen stendur fyri einum afturlítandi og romantiserandi hugburði við søguligu skaldsøgum sínum um m.o. *Anniku í Dímun* og *Páll fanga*.

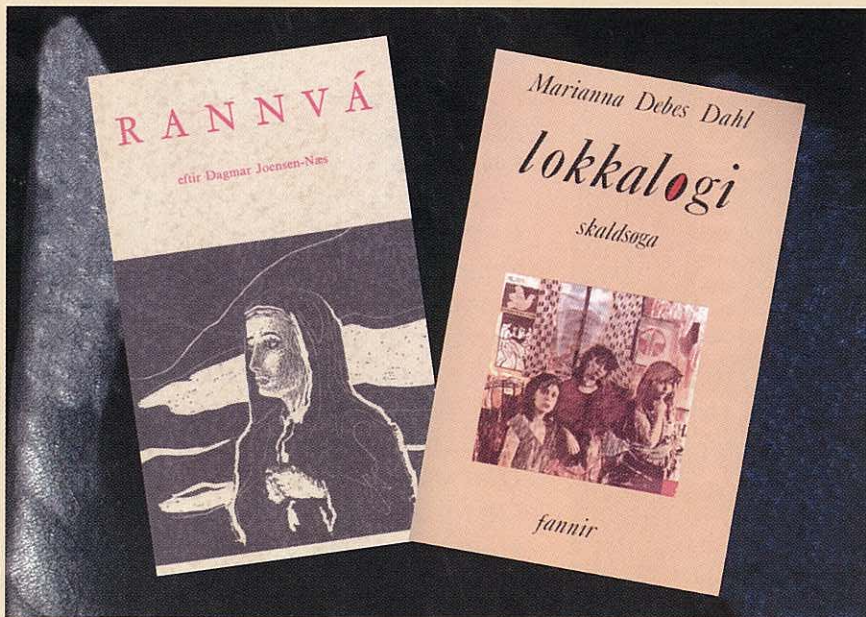
SAMANUMTØKA

Eftir 1960 eru skaldsøgurnar - við nøkrum heilt fáum undantøkum - allar á føroyskum. Og tær umfata tann sjálvsatfinningandi broddin, sum ikki var so sterkur fyri 1940, tá ið tað ráddi um at byggja upp. Í 1940-50-árunum fær hvassa samfelagsliga atfinningin innivist í føroyskum skaldsögum skrivaðum á donskum. Modernisma er rættiliga moralsk, hjá henni ræður framvegis um at byggja upp, men á einum øðrum - kanska hægri - stigi. Alt er ikki gott, bara tað er føroyskt. Tað er m.a. eitt tema, ið Jens Pauli Heinesen lýsir í stóru skaldsögum sínum.

Tað er ein spurningur, hvussu tað ber til, at talið á skaldsögum skrivaðum á donskum er munandi størri í tíðarskeiðinum 1940-60 enn bæði undan og aftaná. Ein partur av svarinum býr í teirri sannroynd, at eftir 1960 hava bæði samfelagið og mentanin verið ígjøgnum tilgongdir, broytingar og kollveltingar, sum hava givið teimum eitt stóði. Tá ber til at gera samfatandi yvirlit og venda áhuganum at øðrum evnum, sum eisini hava menning fyri neyðini. Nýggju skaldsøgurnar noyðast ikki at hava fyrilit fyri, um tær nú styðja ella órógva eina almenna mentanarlíga tilgongd, men tær kunnu snúgvá sær at sær sjálvum og hava fyrilit fyri sínum egnu listarligu fyrirtreytum.

Vit hava tískil havt eitt tíðarskeið, tá ið skaldsøgurnar bæði á føroyskum og donskum tóku lut í tjóðarbyggjandi virkseminum, - eitt tíðarskeið, tá ið skaldsøgurnar á donskum gjørdur upp og funnust at tjóðarbyggjandi, og at enda eitt tíðarskeið, tá ið skaldsøgan er á føroyskum burturav og gongur á odda í ivanum um mál, merking og arv.

Í tíðarskeiðinum, tá ið skaldskapurin er eitt av virknastu amboðunum í skapanini av tjóðarsamleikanum, verða fleiri skaldsögur skrivaðar á donskum enn seinni, tá ið tjóðarsamleikin er grundfestur og føroyska málið vorðið tvungin lærugrein í skúlanum. Afturfyri verða nógvar fleiri skaldsögur skrivaðar í seinna tíðarskeiðinum.

MALAN MARNERSDÓTTIR

varð cand. mag. í 1979 við norðurlensskum sum høvuðsgrein frá Københavns Universitet og fronskum sum hjágrein frá Århus Universitet. Hon tók ph.d. á Odense Universitet í 1986. Fyrst var hon studentaskúlalærari í Hoydølum, 1981-83 var hon lektari í donskum og føroyskum máli á Johann Wolfgang Goethe-Universität í Frankfurt-am-Main. Síðan 1983 hevur hon verið bókmentafrøðingur á Føroyamálsdeildini á Fróðskaparsetrinum, frá 1986 sum lektari. Síðan 1998 hevur hon verið rektari á Fróðskaparsetrinum.
Teldupostur: malmar@fmd.fo

Skaldsögur 1909-69:

- Bábelstornið* - Regin í Líð, 1909
Beinta - Hans A. Djurhuus, 1927
Aðru ferð - Victor Danielsen, 1927
Lognbra - Heðin Brú, 1930
Blæsende Gry - William Heinesen, 1934
Fastatøkur - Heðin Brú, 1935
Noatun - William Heinesen, 1938
Barbara - Jørgen-Frantz Jacobsen, 1939
Feðgar á ferð - Heðin Brú, 1940
Blámannavík - Richard B. Thomsen, 1944
Lagnan - Richard B. Thomsen, 1945
Fiskimenn - Martin Joensen, 1946
Nei, lyftið sveik ikki - Victor Danielsen, 1947
Riddarhøfn - Richard B. Thomsen, 1948
Den sorte Gryde - William Heinesen, 1949
De fortabte spillemænd - - , 1950
Hamranna børn = Evigt står fjeldene - Richard B. Thomsen, 1950
Mod længslernes land - Richard B. Thomsen, 1951
Moder Syvstjerne - William Heinesen, 1952
Tað lýsir á landi - Martin Joensen, 1952
De stærke viljer - Richard B. Thomsen, 1952
Hitt ævinliga gonguverkið - H. M. Ejdesgaard, 1952
Malan - Eilif Mortansson, 1952
Elven fosser - Adrian Johansen, 1953
Lænkerne løsnes - Richard B. Thomsen, 1953
Det stormer fra nord - Adrian Johansen, 1954
Snebjørn - Eilif Mortansson, 1954
Abbastova - Louis Zachariassen, í Følv 1955-59, bókaútg. 1978
Havets sønner - Adrian Johansen, 1956
Storbonden i Vigén. Roman fra Færøerne - Vilhelm S. Poulsen, 1956
Skæbneøen - Richard B. Thomsen, 1957
Gennem brændingen - Adrian Johansen, 1957
Stormfulde magter - Richard B. Thomsen, 1958
Stærke viljer - Adrian Johansen, 1958
Yrkjarin í Selvík - Jens Pauli Heinesen, 1958
Danserinden - Eilif Mortansson, 1959
Kun mellem os - Adrian Johansen, 1959
Gå ud - Adrian Johansen, 1961
Underlige veje - Adrian Johansen, 1961
Han gik sig over sø og land - Eilif Mortansson, 1962
Tú upphavsins heimur - Jens Pauli Heinesen, 1962-66, 2. útg. 1990
Leikum fagurt - Heðin Brú, 1963
Pigen fra landet - Adrian Johansen, 1963
Det gode håb - William Heinesen, 1964
Vejene skilles - Adrian Johansen, 1966
Vindstyrke 12 - Adrian Johansen, 1967
Om du vandt - Adrian Johansen, 1968

Skaldsögur 1970-98

- Men lívið lær - Heðin Brú, 1970
Ringene breder sig - Adrian Johansen, 1971
 Rannvá - Dagmar Joensen-Næs, 1971
 Tað stóra takið - Heðin Brú, 1972
 Frænir eitur ormurin - Jens Pauli Heinesen, 1973
Tárnet ved verdens ende - William Heinsen, 1976
 Í Grønlandi við Kongshavn - Magnus Dam Jacobsen, 1976
 Skitsur: býurin og stórbýurin - Magnus Dam Jacobsen, 1977
 Rekamaðurin - Jens Pauli Heinesen, 1977
 Osvald - Valdemar Poulsen, 1978
Adalin - Henrieth Pedersen, 1978
 Tey telgja sær gudar - Jens Pauli Heinesen, 1979
 Seinnapartur - Carl Jóhan Jensen, 1979
 Á ferð inn í eina óendaliga søgu I-VII - Jens Pauli Heinesen, 1980-92
Trækfuglen - Henrieth Pedersen, 1980
 Lívsins summar - Oddvør Johansen, 1982
 Lokkalogi - Marianna Debes Dahl, 1984
 Hall - Steinbjørn B. Jacobsen, 1984, 2. útg. 1983
 Onglalatag - Marianna Debes Dahl, 1986
 Tað heita summarið - Høgni av Heiði, 1987
 Deyðin sendir apríl - Einar Petersen, 1987
Hvorfor flygter du? - Henrieth Pedersen, 1987
 Handan fyri havið - býurin og bygdin - Magnus Dam Jacobsen, 1988
 Faldalín - Marianna Debes Dahl, 1988
 Dælt er manni vitandi orð - Óli Dahl, 1988
Ottemandsfarerens sønner - Jørgen M. Olsen, 1988
 Skert flog - Bergtóra Hanusardóttir, 1. og 2. útg. 1990
 Á Suðurlandið - K. O. Viderø, 1990
 ... hvørt við sínar náðir - Dánjal Pauli Danielsen, 1990
 Blíð er summarnátt á Føroyalandi - Jógvan Isaksen, 1990 - á donskum 1993
 Tvey - Martin Næs, 1990
 Kasta - Steinbjørn B. Jacobsen, 1991
 Frá landi á fyrsta sinni - K. O. Viderø, 1991
 Undir suðurstjörnum - Gunnar Hoydal, 1991 - á donskum 1996
 Gummistivlarnir eru tær einastu tempulsúlurnar, sum vit eiga í Føroyum - Jóanes Nielsen, 1991 - á donskum, 1992
 Vívil - Marianna Debes Dahl, 1992
 Ein mamma er ein mamma - Oddvør Johansen, 1993
 Gráur oktober - Jógvan Isaksen, 1994 - á donskum 1996
Den sidste heks - Henrieth Pedersen, 1994
 Eitt slag av tíð - Ólavur í Beiti, 1995
 Rúm - Carl Jóhan Jensen, 1995
 Duldar leiðir - Mina Reinert, 1996
 Tá ið tú kemur - Ólavur í Beiti, 1996
 Myrkar nætur - Sonni Jacobsen, 1997
 Úr egnum barmi - Ólavur í Beiti, 1997
 Páskaódnin - Jóanes Nielsen, 1997
 Alicia er horvin - Einar Petersen, 1998
 Til kærleikin meg skilir - Ólavur í Beiti, 1998
 Í morgin er aftur ein dagur - Oddvør Johansen, 1998

Kapilin

MARJUN ARGE SIMONSEN

Eystan fyri Borðuna liggur ein hólmur, ið eitur *Kapilin*. Mangur hevur undrast á hetta navn, tí tað líkist ikki nøkrum orði í málinum í dag. Hólmurin líkist í skapi einum litlum rossi. Orðið er burturdottið í talaðum máli og er bert varðveitt í staðarnøvnum. Málfrøðingar hava funnið fram til, at orðið *kapil* er sama orð sum á norrønum hevur sniðið *kapall* og hevur merkingina 'ross'. Orðið er harumframt varðveitt í hvørsfalli fleirtali sum fyri liður í staðarnøvnum *Kapladalur* og *Kapladalsbrekka* í Skálavík. Hesí nøvn eru at finna í Staðanavnasavni Føroya lögtings, ið varð savnað í fjóruti-árunum og er á goymslu á Føroyamálsdeildini. Eisini minnst vit Nólsoyar-skipið *Kapilssund*, ið æt eftir sundinum millum Kapilin og land.

Mynd:
Jakúp Andreas Arge

Orðið *kapil* er tøkuroð úr fornírskum - *capall* - og stavar upprunaliga úr latíni, har sniðið er *caballus*. Orðið er skylt við donsku orðini *kavalér*, ið upprunaliga merkir 'riddari', og *kavaleri*, t.e. 'herdeild av reiðmonnum', og franska orðið *cheval*, ið merkir 'hestur'.

Í íslenskum er orðið varðveitt í talaðum máli í sniðinum *kapall*, og verður nú oftast nýtt í týðninginum 'ryssa'.

Her kann verða skoytt uppí, at av teirri orsök, at navnið *Kapilin* ikki minnst um annað kent

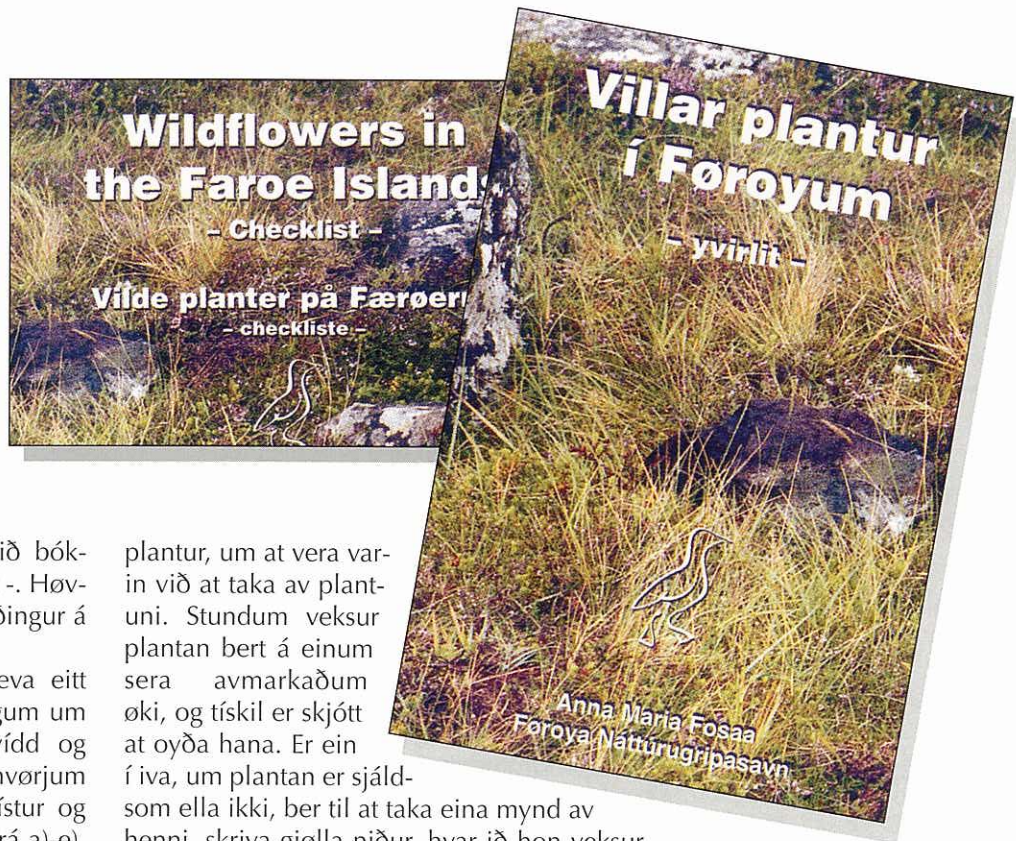
orð, so eru summi farin at rópa tað *Kápin* í staðin, - kanska ávirkað av fremmendaorðinum *kápin*, ið merkir 'kaðal'.

Orð, ið hvørva í talumálinum verða stundum varðveitt í staðarnøvnum. Orsøkin til hetta er, at eitt staðarnavn er at fata sum ein brúkslutur, sum hevur - ella hevur havt - sítt virki í gerandisdegnum. Tá ið staðarnavn hava verið havet á munn, so hevur ikki verið gáað eftir, hvat tey einstøku nøvnini merktu, tí tað hevur ikki havt nakran týðning í tí høpi. Tískil er navnið mangan "stirðnað" í brúki, so tað ikki í framburði er so eyðsæð, hvat ið navnið merkir. Summi orð eru bert varðveitt í staðarnøvnum, - í talaðum máli eru tey farin í gloymisku. Hetta er áhugavert øki at granska, tí tað kann siga okkum frá orðum, ið hava verið livandi í føroyskum áður, men sum nú eru horvin.

Staðarnavn hava ikki verið havd á lofti til stuttleika ella fragd, men tí tað hevur verið alneyðugt hjá fólki at hava nøvn á nærum hvørjum steini og hvørjari túgvu í sambandi við arbeiði í bø og haga, fjallgongu, neytgongu, torvarbeiði, bjargarøkt o.a. Eisini kunnu verða nevnd nøvn fram við landi, á sjónum, t.d. á skerjum, flúrum og hólum, og á ýtum og miðum, - nøvn ið hava verið neyðug í sambandi við útróður, dyrking, nótakast, línuseting og seiðaberg. Tað vísir seg, at allastaðni har nógv virksema hevur verið, er eitt ótal av nøvnum.

Villar plantur í Føroyum

- Yvirlit -

Føroya Náttúrugripasavn hevur útgivið bóklingin *Villar plantur í Føroyum* – yvirlit -. Høvundur er Anna Maria Fosaa, plantufrøðingur á Náttúrugripasavni Føroya.

Endamálið við bóklinginum er at geva eitt yvirlit yvir villar plantur við upplýsingum um uppruna, tíðleika og útbreiðslu í vídd og hædd. Fremst í bóklinginum sæst, við hvørjum teknum uppruni og tíðleiki verður vístur og hvussu hæddin er býtt upp í 6 partar frá a)-e). Í sjálvum listanum er navnið á plantuslagnum á føroyskum og síðan á latíni. Á høgri síðu eru tekn og tøl, ið siga frá uppruna, tíðleika og útbreiðslu.

Aftast í bóklinginum er føroyakort, har ið Føroyar eru býttar í 31 øki, og her ber so til at sláa up, hvar ið plantan veksur. Grundarlagið undir plantulistanum eru tær innsavningar, ið eru á Føroya Náttúrugripasavni, og verkætlanin *Vascular plants in the Faroes* (K. Hansen et al. 1966).

Yvirlitið er avgjørt hent amboð hjá teimum, ið hava áhuga fyri føroyskum plantum og hava hug at ganga úti í náttúruni og gera rannsóknir. Bóklingurin er í fíkkustødd og er tí lættur at hava uppi á sær, tá ið ein fer ein túr í hagan. Eisini verður sagt frá í forordunum, at Náttúrugripasavnið fegið vil frætta um nýggj vakstrarstøð, og heitt verður á fólk um at venda sær til savnið, um ein heldur seg hava funnið eitt vakstrarstað hjá villari plantu, ið ikki er skrásett. Heitt verður á fólk, ið savna villar

plantur, um at vera varin við at taka av plantuni. Stundum veksur plantan bert á einum sera avmarkaðum øki, og tískil er skjótt at oyða hana. Er ein í iva, um plantan er sjáldsom ella ikki, ber til at taka eina mynd av henni, skriva gjølla niður, hvar ið hon veksur, og síðan venda sær til Føroya Náttúrugripasavn, Debesartrøð, tlf. 312306, fjarsemil 318438.

Náttúrugripasavnið hevur verið so hyggið eisini at geva bóklingin út við ensk/donskum teksti *Wildflowers in the Faroe Islands – Checklist/Vilde planter på Færøerne – checkliste* – .

Bóklingurin er 24 bls. til støddar og kostar kr. 25, - í bókabúðunum. Her skal eisini gerast vart við, at hesin bóklingur o.a., ið verður útgivið á vísindastovnunum á Debesartrøð, eisini er at fáa til keyps í sölubúðini, ið húsast á Náttúrugripasavninum.

Slóðin til heimasíðu Náttúrugripasavnsins er: www.ngs.fo. Á heimasíðuni ber til at velja plantusavnið og síðan finna plantulistan har. Har ber til at royna yvirlitið við at velja eitt av teimum 31 økjum á einum føroyakorti, og síðan fæst ein listi við plantunum júst á hesum økinum.

Føroysk flora

Í summar kom Føroysk flora eftir Jóhannes Jóhansen sála út, - ein kærkomin útgáva hjá øllum plantuáhugaðum føroyingum. Bókin er 485 blaðsíður til longdar og sera prýðilig í allar mátar.

MAGNUS GAARD
LÍVFRØÐINGUR

Nú upprann so tann dagur, at ein nýggj føroysk flora sá dagsins ljós. Liðin eru 48 ár, síðan fyrsta føroyska floran, ið Rasmus á Háskúlanum skrivaði, kom út á øðrum sinni.

Sostatt er nýggja floran ein ógvuliga kærkomin útgáva hjá øllum plantuáhugaðum føroyingum. Jóhannes Jóhansen sáli, ið var plantufrøðingur og fyrstøðumaður Náttúrugripasavnsins 1984-1995, hevur skrivað floran. Hann náddi tíverri ikki at fullfígga verk sítt, áðrenn hann so bráðliga andaðist í 1995. Anna Maria Fosaa plantufrøðingur og Sigga Rasmussen urtagarðsfrøðingur hava síðan tikið um endan, og kom bókin soleiðis út á vári í 2000. Einku er at ivast í, at hetta er eitt megnararbeiði, ið Jóhannes her hevur latið úr hondum.

Bókin er 485 blaðsíður til longdar og ógvuliga prýðilig í allar mátar. Mýrisóljan er vælvald sum kápumynd. Tær fyrstu 10 síðurnar eru, umframt formæli, innleiðandi frágreiðingar um bólkingina av øllum plantunum í eina plantuskipan, vísindaligar navnaegglur og eitt sindur um, hvussu rithøvundurin hevur valt at bólka útbreiðslu og tíðleikan hjá ymsu plantunum. Á teimum næstu 40 síðunum verður greitt frá plantubygnaðinum. Síðan kemur lykilin at greina planturnar við. Tá ið tú hevur greinað eina plantu, skuldi tú verið komin til lýsingina av plantuni og eina mynd á síðuni yvirav. Síðst í bókini er so listi við latínskum heitum, bókmentalisti og ein listi við leitorðum. Bygnaðurin í bókini er sum í florum flest, og er hetta uttan iva tann besti og mest skilvísi hátturin at skipa eina tílka bók.

Uttan á nakran hátt at nema við ta sannroynd, at hetta er eitt megnarverk, ætlaði eg at koma við nøkrum fáum viðmerkingum til bókina. Eitt sindur harmiligt er tað, tá ið so lang tíð er gingin, síðan ein tílík bók kom út í Føroyum,

at plantuskipanin í hesi bók ikki er í samsvar við nýggjastu vitan. Sum dømi kann nevast, at blómuplanturnar ikki verða roknaðar sum eitt fylki longur. Berfræðingarnir eru býttir upp í 5 ymisk fylki, harav einans eitt hevur livandi umboð í okkara tíð, nevnliga nálatrøini. Leggstreingjagróplanturnar verða heldur ikki roknaðar sum eitt fylki longur; men tað verða javnar, trøllakampar og bjølluvisur harafturímóti. Nøkur fá orð um, hvussu vísindafólk avgera slíkar bólkingar í dag, høvdu ikki sakað. Á hesum øki er snøgt sagt ein rívandi menning farin fram í hesi øldini. Henda menning er nær tengd at spurninginum um upprunan at tí lívfrøðiliga margfeldi, vit kenna í dag, og mýlisfrøðiligar kanningar av annaðhvørt DNA ella eggjahvítaevnum gera tað møguligt at avgera skyldskapin hjá ymsu sløgum ógvuliga neyvt. Parturin um útbreiðslu og tíðleika kann eftir mínum tykki lætt misskiljast. Tá ið sagt verður, at ein planta er sera sjáldsom, um hon er funnin úr 1 upp í 10 ferðir, hvat meinast so við? Skrásetingar á Náttúrugripasavninum? Kann tað vera sama planta, ið er sædd fleiri ferðir? Ymisk vakstrarstøð? Ella hvat? Sagt verður, at tøluni byggja á tær kanningar, ið eru gjørdar; men einku um, hvørjar kanningar, tað snýr seg um. Eg hevði hildið tað verið betri í eini floru bara at gjørt eina subjektiva meting av útbreiðslu og tíðleika hjá teimum ymsu plantunum.

Á teimum næstu 40 síðunum í floran verður greitt frá plantubygnaðinum. Hetta er neyðug vitan fyri at kunna nýta lyklarnar í bókini. Hesin parturin av bókini er eftir mínum tykki framúr góður, sera nýtiligur til undirvísing og javngóður við ella kanska betri enn tilsvareandi útlensk verk. Myndirnar í hesum partinum eru greiðar og lýsa ógvuliga væl tað, ið greitt verður frá, og kann ein harafturat loyva sær

Fjallabrostagras

enn einaferð at gleðast um, at vit hava eitt so gott føroyskt plantufrøðimál. Tíverri er føroyska frøðimálið ikki so fullfíggið í øðrum þortum av lívfrøðini.

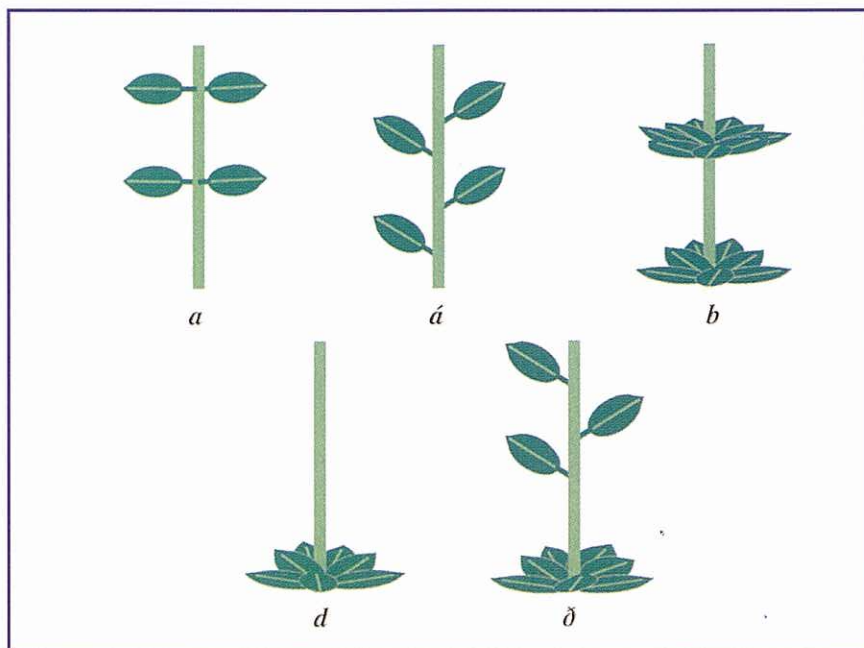
Sjálvur lykilin at greina tær ymsu planturnar við er á næstu síðunum. Lykilin er greiður og skuldi verið lættur at brúkt hjá einum og hvørjum. Ógvuliga hent hjá teimum, ið ikki eru von við at nýta tilíkar lykjar, er dømi við mýrisóljuni. Tá ið liðugt er at lykja seg fram til slagið, er ein meira nágreinilig lýsing av viðkomandi plantu á vinstru síðu í bókini og ein mynd á høgru síðu.

Plantulýsingarnar eru sum heild góðar, men myndirnar eru ógvuliga misjavnar í góðsku. Tað hevði kanska verið eitt hugskot, tá ið hugsað verður um, at allur hagi í Føroyum er meira og minni bitin av seyði, um eginleikar, ið síggjast, hóast plantan er bitin, vórðu lýstir meira nágreiniliga. Hetta ivist eg ikki í, at kanska serliga bóndur kundu havt gleði av. Um hugt verður á síðu 4 í bókini, sæst niðast á síðuni, hvaðan tær ymsu myndirnar stava, og skal tað eingin ivi vera um, at myndirnar, ið Astrid Andreassen hevur teknað, eru í einum flokki fyri seg. Á blaðsíðu 153 kemur hetta ógvuliga væl til sjóndar. Niðast til høgru er dreymssóljan, ið Astrid hevur teknað so framúrskarandi, og ovast til vinstru er fjallabróstagasið, ið so avgjørt ikki kemur til sín rætt á hesi heldur kámu myndini.

Tað kann altíð talast fyri ella ímóti, at onkur planta er komin við í bókina, ið kanska ikki átti at verið við, og øvut eru kanska onkrar, ið áttu at verið við, ikki komnar ígjøgnum nálar-eygað hesi ferð. Leggstutt fransagrasi er komið við, hóast henda planta ikki er sædd at vaksa vill í Føroyum í nógv ár. Nykurtin, ið varð gróðursett í Nykurstjørn við Gróthúsvatn fyri nøkrum árum síðan, er eisini við. Soleiðis kann tað altíð kjakast aftur og fram, hvørt gróðursettar plantur eiga at vera við, og hvørt plantur, ið allarhelst eru útdeyðar í Føroyum, eiga at koma við.

Hvat ið undirslogum og apomiktiskum sløgum sum eygnagrasi og várhagasólju viðvíkur, er nógv nýtt at hóma í hesi florum. Ein skotskur eygnagrasi-serfrøðingur hevur gjørt ein lykil til eygnagrasi, og Hans Øllgaard hevur skrivað ein lykil til hovuðsbólkarnar av várhagasóljum. Tað kann undra eitt sindur, at vælkenda reyðvingulsfrábrigdið lundasina ikki er við í nýggju florum.

Fyri at taka samanum, kann ikki sigast annað, enn at Jóhannes er komin ógvuliga væl frá hesi útgávuni. Ein sera væl úr hondum greidd bók. Eg fari at enda við síðsta reglubroti í eftir-

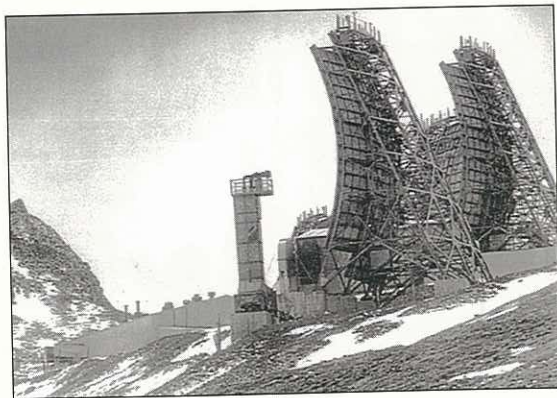
mælinum í bókini: "Vitan Jóhannesar ikki bara um planturnar í Føroyum, men um planturnar á øllum norðuratlantsøkinum, kemur til sjóndar í síðsta verki hansara. Føroyskari floru. Í hesum verki sæst eisini stóri áhugi hansara fyri føroyskum máli, ikki minst plantufrøðiligu heitunum.

Føroysk flora er ein varði, ið fer at standa eftir Jóhannes"

Ógvuliga greið mynd úr florum, ið greidliga sýnir, hvat ið meinast við, tá ið greitt verður frá, um bløðini eru andstødd, misstødd o.s.fr.

Rótmikil dreymssólja

Offur ella snultari?

- Føroyar í kalda krígunum -

Sámal Tróndur Finsson Johansen,
savnsvørður á Føroya landskjalasavni

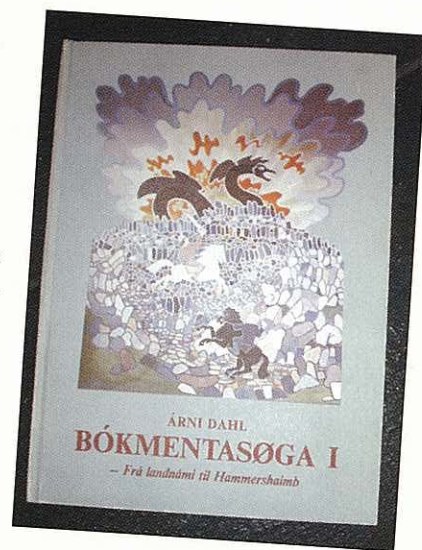
Í seinastuni hefur nógv tjak staðist av spurninginum um leiklut Føroya í kalda krígunum. Frá føroyskari síðu hefur serliga verið ført fram, at donsku myndugleikarnir nýttu Føroyar sum ein trumf, eisini kallaður 'føroya-kortið', í samráðingum við NATO og/ella USA fyri at sleppa bíligari á hernaðarøkinum. Ætlanin við hesi

grein er m.a. at vísa á, at hetta als ikki var so einfalt, og at føroysku myndugleikarnir eisini nýttu 'føroya-kortið' til egnan fyrimun, eitt nú í samráðingum við donsku myndugleikarnar.

Bókmentasøguskriving

Turið Sigurðardóttir, lektari í bókmentum
á Føroyamálsdeildini

Í 1935 kom fyrsta føroyska bókmentasøga út. Bókmentasøga er ein táttur í tí frøðiliga ella vísindaliga arbeiðinum við bókmentum. Bókmentasøgan strembar eftir at kanna menningina hjá bókmentunum gjøgnum longri og styttri tíðarskeið. Turið Sigurðardóttir sigur í hesi grein frá fyrbrigdinum bókmentasøga og frá føroyskari bókmentasøguskriving og fortreytum hennara. Greitt verður eisini frá, hvussu henda vísindagrein tók seg upp og seinni broyttist av ymsum granskingarráðum.

Skriðulop og veðurlag

Lis Mortensen, náttúruleiðfrøðingur
á Jarðfrøðisavninum

Umfatandi skriðulop norðanfyri vóru skelkandi tíðindi aftan á glopra-regnið tann 18. september 2000. Gitt hefur verið, at turra summarið átti sín leiklut í hesum syndarligu oyðileggingum. Men eru tað veðurlagsbroytingar, sum hava elvt til nógvu skriðulopini ella skulu vit leita eftir orsökum aðrastaðni? Kanningar av landslagi og jørðoyðing í Føroyum eru nýliga byrjaðar og kunnu longu nú geva ábendingar um nakrar av orsökunum til skriðulop.